

اجتماعیات مجموعہ سی

ص ۵ :

اگست ۱۳۳۳

نہ : ۱

علم تربیه و اجتماعیات (۱)

اقتدیلر ؟

بوکرسیده ؟ فرانسه نك ، بویوك برمه قیاسده ، تحصیل ابتدائیسنك تجدد و ترقیسنی ، کندیسنه مدیون بولوندیغی ، یوکسك ادراکلی و متین اراده لی بر شخصیتك یرینه کچمك . نیم ایچون غایت بویوك بر شرفدر . کونك قیمتنی پك کوزل تقدیر ایدیوروم . (بوردو = Bordeaux) نك اونیه درسیته سنده کی اون بش سنه لك علم تربیه تدریساتم ائسانده . مکتبلریمزك معلملریله : اسده بولوناراق (بوویسون = Buisson) نك لایموت اثرینی یقیندن کورمه که موفق اولدم ؟ و بالنتیجه اونك بوتون عظمتنی ادراک ایتدم . بالخاصه بوتدریساتك ؛ اصلاحاته تشبث ایدیلدیکی زمانکی حالی کوز اوکنه که تیریله جك اولورسه آله ایدیلن نتیجه لرك اهمیتته و حاصل اولان ترقینك سرعتنه حیران اولماق قابل ده کلدرد . چوغلان و ماده ده کیشن مکتبلر ، اسکی کوردنک لرك یرینه کچن علمی اصولر ، علم تربیه ساحه سنده آتیلان کنیش آدیملر ، بوتون تشبث لرك عمومی بر صورته تشجیعی هیچ شهسز تربیه ملیه مزده حاصل اولان انقلاب لرك اك بویوك واك خیرلیسنی تشکیل ایدر . موسیو (بوویسون) نك ، وظیفه سنی اکل ایتدیکنه حکم ایدرک بو (تدریسات = Enseignement) واسطه سیله وطنداشلرینك اکثریتنه بو قیمتلی تجربه . لرینك نتایجنی بیلدیرمك ایچون ، بوتون زمانی اشغال ایدن مأموریتدن چکلمسی علم ایچون حقیقی بر سعادت اولدی . عینی زمانده مدبر و بوتون یکیلکلره متجسس او که نیش بر فلسفه ایله تنویر ایدیلن واسع بر تجربه نك سوزلرینه ؛ کندی شخصیتنه مربوط اولان نفوذ معنوی نك ، و بوتون حیاتی حصر ایتدیکی غایه لر اوغرنده ایتدیکی خدمت لر خاطره سنك داها زیاده یوکسه لتدیکی بر (اعتبار و اهمیت = autorité) ویرمه سی طبیعی و ضروری ایدی .

اقتدیلر ، بن سنزه بوقدر خصوصی بر صلاحیتنه بکزه ر هیچ برشی که تیرمه یوروم . بوقدر معضل و قاریشیق مسئله لرك مختلف ذکالر طرفندن و مختلف نقطه نظر لره کوره فائده لی بر صورته تده تدقیق ایدیله جکی دوشونجه سیله مستریح اولماسه یدم ، درعه ده ایتدیکم

(۱) دور قایم طرفندن صوربون دارالفتوننده ویریلن ایلك علم تربیه درسیدر .

وظیفه‌نك مشكلاتی قارش‌یسنده تتریه‌جکدم . اجتماعیات متخصصی اولق اعتباریله سزه بالخاصه (اجتماعیاتچی = sociologue) اولاراق تربیه‌دن بحث ایده‌جکم . ذاتاً باشقا تورلو حرکت ایدیلدیکی تقدیرده حادثات مخرف برصورتده کورمک و کورستمک تهله‌کنه دوشولور . بالعکس بن ، بوتون موجودیتله قائم که اولرک حقیقی ماهیتلرینی کورستمک چک بوندن‌ای و موافق بر اصول یوقدر . بنم ، بوتون علم تربیه تدقیقات و محاکماتی‌اس‌الاساس اولاراق قبول ایتدیکم نقطه : تربیه‌نك منشاء و (وظیفه = fonction) اعتباریله تمامیه اجتماعی بر کیفیت اولماسی و بالتیجه علم تربیه‌نك ، بوتون دیگر علملردن زیاده اجتماعیه تابع بولونماسیدر . بوفکر ، بوتون تدریساتمک‌اس‌الاساسی تشکیل ایلجه‌جکندن ، بونک مستقبل تطبیقاتی داها‌ای تعقیب ایده‌بیلیمه‌ک‌ز ایچون بوبرنجی مصاحبه‌مده بوفکریمی میدان قویمنی ، تعیین وتصریح اتمه‌کی مناسب بولدوم . بر درسده بویه مهم بر مسئله‌نی تمامیه ابضاح اتمک شبه‌سز قابل ده‌کدر . اوقدر عمومی وتأثیراتی اوقدر واسع اولان بویه بر اساس آنجاق یواش یواش ، حادثاتک فقراتنه کیدیله بیلدیکجه وبونلره نه‌صورتله تطبیق ایدیلدیکی کورولدو کجه تحقق وتأید ایده‌بیلیر . فقط بو کوندن اعتباراً یا پلاماسی قابل اولان شی ؛ سزه هیئت عمومی‌ه حقنده بر فکر ویرمک و اونی قبول ایتدیرمک چک یاشلیجه سبیلری ، قیمت واهمیتی وعینی‌زمانده حدودینی کورستمکدر که بوبرنجی درسک موضوعی تشکیل ایده‌جکدر .

— ۱ —

بو اساسلی (axiome = متعارفه) عمومیتله طائماندینی ایچون در حال اونک اوزه‌رینه نظر دقتکزی جلب ایلهمک ایجاب ایدیور . بو صوک سنه‌لره کلنجه‌یه قدر — حالاده مستثنالرک عددی صابیله بیلیر — یکی تربیه متخصصلرینک همان همان هپسی تربیه‌نی منحصراً فردی برنی اولاراق کورمکده و بناء علیه علم تربیه‌نی علم روحک (بلاواسطه = direct) و (دفی = iumédiat) بر (نتیجه طبعیه‌می = corollaire) اولاراق قبول ایتمکده مطابق دوشویورلردی : (میل = mill) ، (هربارت = Herbart) (سپنسر = Spenser) ایچون اولدینی کبی (قانت = Kant) ایچون ده تربیه‌نك مرشیدن اول غایه‌می ؛ هر فردده ؛ عمومیتله نوع بشرک اوصاف تشکیلیه‌سنی ، ممکن اولان تکمیلک اک بوکسه‌کنه چیقار تاراق تیمه ایتمکدر . اولر ، بدیهی بر حقیقت

اولا راق قبول ایدیورلر که یالکز برتک تربیه وارد و یالکز بوتربیه، بوتون انسانلره، تابع اولدقلری شرائط طبیعی واجتماعیه نه اولورسه اولسون (متساویاً = indifferment) مناسب کلیر، ایشته، تربیه نظریاتجیلرینک تعین ایتمه که چالیشدقلری مجرد بوغایه ایدی. اولر قبول ایدیورلردی که، اشکال و اوصافی بر دفعه ده تعین و تحدید ایدیله بیلمن بر (طبیعت بشریه = nature humaine) وارد، و علم تربیه مسئله سی؛ بو صورتله تعین و تحدید ایدیلن طبیعت بشریه اوزرینسه تأثیر تربیونینک نه صورتله اجرای تأثیر ایتمه سی لازم کله جکنی. لمقدن عبارتدر. شهبه سز هیچ کیمسه انسانک حیاته آدم آتدینی دقیقه دن اعتباراً، یکدن، اولغه مقتدر اولدینی و اولماسی لازم کلدیکی شکل و حالده بولدینی ادعا ایتمه دی. غایت بدیهی و آشکاردر که موجود بشر دوغدینی کوندن باشلایه رقی (سن کمال = Maturité) قدر دوام ایدن بطی بر (Devenir = صیوروت) اثناسنده تدریجی بر صورتده تشکل ایدره. فقط ظن و تصور اولونیور که بو (Devenir صیوروت) (اوصاف و قابلیتائی = virtualités) یالکز میدان چقاریور: (actualiser) ذاتاً موجود اولان و چو جوغک عضویت مادیه و معنویه سندده اولدن تشکل ایدوب دورغون و کیزلی بر حالده بولونان (قدرتلری = énergies) تولید ایدیور. بو صورتله تربیه نیک طبیعتک اثرینه علاوه ایدمه جک هیچ بر سیتی اولمایا جقدر، تربیه، یکی هیچ بر شی یار آتما یاجاق، تأسیس ایتمه جکدر. وظیفه سی، ذاتاً موجود اولان بو قابلیتک، عظالت دولایسیله محو اولماسی، ضموره اوغراماسی، استقامت اخلاقی = direction morale) لردن انحراف ایتمه ملرخی، یا خود تکمللرینک غایت بطی اولماسی تأمین ایلمه که انحصار ایدمه جکدر. بو تقدیرده زمان و مکان شرائطی، محیط اجتماعینک حال و وضعیتی؛ علم تربیه یی علاقه دار ایدمه جک عنصرلر اولمقدن چقار. مادام که انسانلر کندیلرند ترقی و تکمللرینک تخملرینی طاشیورلر، بناء علیه بوتکملمک هانکی جهته و نه صورتله توجیه و اداره ایدیله جکنی آ کلامق ایچون انسانی یالکز انسانی تدقیق ایتک ایجاب ایدر. لازم اولان شی؛ فطری ملکائی و اولرک طبیعت و ماهیتلرینی طانیقدر. حالبوکه غایه سی، (فردی انسانی) تعریف و ایضاح ایتک اولان علم ایسه علم روح در. بناء علیه اوله ظن ایدیور که بو علم، علم تربیه نیک بوتون احتیاجاتنه کافی کله بیله جکدر. مع الأسف تربیه نیک بو صورتله تلقیسی تاریخک بزه اوکره تدیکی حادثاتله تمامیله تعارض ایدیور. فی الحقیقه، هیچ بر قوم یوقدر که تربیه اوراده تطبیق ایدیلش اولماسین.

هرشیدن اول بوتون نوع بشر ایچون عمومیتله قابل تطبیق بر تربیه موجود اولاق شویله دورسون، هیچ بر جمعیت یوقدرکه اوراده مختلف طرز تربیهلر متوازاً و عینی زمانده تطبیق ایدیلش اولماسین! اکر بر جمعیت (نهجملر = castes) دن تشکل ایتمش ایسه اوراده تربیه بر (نهج = caste) دن دیکرینه کوره ده کیشیر؛ (باتر بیسینه) لره تربیه سی (بله بیس) لرنکنک عینی ده کلدرد. (براهما) نمکی ده (سودرا = Cudra) نمککنه بکزمه یوردی. بونک بی قرون وسطاده، کنج (کشی زاده = page) نک آلدینی تربیه ایله (پارواس = Paroisse) ک مکتبده بسط غرامر، حساب و غنا معلوماتی اوکره نهن (عوام = Vilain) ک آلدینی تربیه آره سنده اوچوروملر واردی. بو کون بیله تربیه نک صنوف اجتماعیه حتی اهالی ایله ده کیشدیکنی کورمه یورمی ز: شهرلر کی قیرلرکنه بکزمه یور. (بورژوا) نمکی عمله صنفکک عینی ده کل، دنیه جک که بوتشکیلات، اخلاقی نقطه نظر دن مدفعه ایله یله مز: بوتشکیلات ماضینک محو اولغه محکوم بر (پس زنده سی = Survivance) در. بودعوانک مدافعه سی قولایدرد. بدیهیدر که چوجوقلریمزک تربیه سی؛ کندیلرینی شوراده یا بوراده، فلان ویافلان ابویندن تولید ایتدیرن تصادفلره تابع اولمالیدرد. فقط زمانمزک وجدان اخلاقیسی بوتقطه حقیقه تطمین ایلدیکی حالده بیله بوندن طولای تربیه نک (یکنسق = uniforme) اولماسی ایجاب ایتیه جکدر. هرچوجو غمک مسلکی، کور aveugle بروراثت دولایبسیله اولدن تعین ایتدیکی حالده بیله مسلکک (تنوع اخلاقیسی = diversité morale) بویوک برتنوع تربیوی بی ایجاب ایتدیره جکدر. فی الواقع هر مسلک باشلی باشه (Suis generis) بر محیط تشکیل ایدرد و خصوصی قابلیتلر، خصوصی معلومات ایسترد. اوزاده بعض معین فکرلر، عادتلر، اشیا و حادثاتی کورمک و محاکمه ایتمک صورت و شکلری موجوددر. حالبوکه چوجوق، استقباله ایفا ایدرجکی وظیفه ایچون حاضر لایمغه مجبور اولدیغندن تربیه، معین بریاشدن اعتباراً، تطبیق ایلدیکی بوتون افراد ایچون عینی قلاماز، ایشته بونک ایچون تربیه نک، بوتون مدنی مملکتلرده کیتدجکه ده از یاده تنوع و تخصص ایتدیکی کوریورز، بوتخصص کیتدجکه داها ابرکن اولویور. بوصورتله حاصل اولان عدم تجانس دمین یوقاریده موجودیتی کوردیکمز عدم تجانس کی، حقسنر مساواتسرقلر اوزرینه استناد ایتیه یور. فقط بویله اولقله برابر اوندن داها آز دکلدرد. تمامیه متجانس و مساوی بر تربیه بی بواق ایچون کندیلرنده هیچ برتنوع بولونمایان قبل التاریخ ابتدائی جمعیات

بشریہ بہ قدر جیقمق لازم کلیر . حتی بوتون جمیتلر ، تاریخ بشرده آنجاق بر (آن منطقی = moment logique) بی افاده وتمیل ایدرلر .

حالبو کہ غایت بدیدرکہ ، (خصوصی = Spéciales) تربیہلر ، هیچ بر صورتلہ فردی غایہلر ایچون تأسس وتشکل ایتیش دہ کلدرلر . — شہہ ستر بعضاً بونلر فردلر دہ ذاتاً موجود وفعالانہ مہیا بولونان قابلیت وملکاتی تمیہ ایدرلر . بوجہتدن دنیلہ بیلیرکہ بو خصوص تربیہلر فردہ ، طبیعتی حاصل ایتیک خصوصندہ یاردیم ایدرلر . فقط بیلوروزکہ غایت صیقی بر صورتدہ تحدید ایدیش اولان بواسطہتدلر استثنائاً تشکیل ایدرلر . علی الا کثر ؛ کندی فکری و اخلاقی (مزاجز = Tempérament) دولایسیلہ معین بر مسلک ایچون اولدن تخصیص ایدیش دہ کلز . (وسطی انسان = l'homme moyen) فوق العادہ (قابل انطراق = plastique) در ؛ عینی صورتلہ غایت مختلف ومتنوع مسلکلدہ قولانیلا بیلیر . اونک شو ویا شو شکلدن اختصاص کسب ایتہسی ، داخلی سبیلردن دولای دہ کلدر . او ؛ طبیعتی ایجابی بوجہتہ دوعرو کیتیش دہ کلدر . فقط جمیتک ؛ کندی محافظہ وادامہ ایدہ بیلیمسی ایچون ، سعی ، اعضاسی ازمندہ شوویا شوصورتلہ تقسیم اولونماسنہ احتیاج واردر . ایشته بونک ایچون جمیت ؛ بالذات کندی الیلہ تربیہ واسطہسیلہ ، محتاج اولدینی (خصوصی عملہلری = travailleurs spéciaux) حاضرلابور . دیمک تربیہ ؛ اونک ایچون واونک واسطہسیلہ بوصورتلہ تنوع وتخالف ایتشدہ .

یالکز بو قدر دہ کل . بو (خصوصی حرث = culture spéciale) بز ضروری بر صورتدہ تکمل بشریتہ یاقلاشدیرہ حق رده بالعکس قسمی بر (انحطاط = déchéance) . دوچار ایتمکدن قورتولامایور . حتی ، فردک فطری استعداد وتمایللریلہ ہم آہنک اولدینی تقدیردہ بیلہ . — چونکہ بز ؛ وظیفہ مزک بالخاصہ ایجاب ایتدیردیکی ملکاتی دیگرلرینی عطالت ایچندہ اویوشدور مقسزین وبناء علیہ طبیعتمزک بوتون بر قسمی فدا ایتمکسزین ، لازم اولدینی درجہ شدتلہ تمیہ ایدہ مز . مثلاً انسان ، فرد اولق اعتباریلہ ، دوشونمکہ اولدینی قدر حرکت ایتہ کہ دہ قابلیتیدر . حتی او ، ہر شیدن اول ، جانی بر موجود اولدینی ایچون وحیات ایسہ فعالیتدن عبارت بولوندینی ایچون ، فعال ملکات کندیس ایچون ، احتمال دیگرلرندن دہا زیادہ اساسیدر . فقط بونککہ برابر ، جمیتلرک حیات فکریہلری معین بر درجہ ترقی بہ یوکسہ لنجہ ، یالکز فکریاتہ حصر وجود ایدن ، دوشونمکدن باشقا برشی یا بنمایان انسانلر واردر واولمالیدر . فکر ، آنجاق ، حرکتدن

تجرد ایده‌رهك، كندی اوزرینه قیوریلاراق اركا حصر ذهن ایده‌ن فردی، حرکت و فعالیتدن چه ویرهك تشكیل و نمو ایده‌بیلرلر. بوسوره‌تله، بوتون قوای زنده‌ك تأمل و تفكر شكل و صورته‌نده تجلی ایتدیكى نا تمام شخصیتلر، بعض جهتلردن نه قدر نقصان اولورلر اولسون، ترقی علمینك الزم عامللرینی تشكیل ایده‌رلر. بینه بشریه‌ك تحلیل مجردی بزه؛ انسانك، بوسوره‌تله، نه، كندی اس‌الاساسی تشكیل ایتدیكنی ظن ایله‌دیكى شئیئی تغیر و تعدیله مقتدر بولوندیغنی، نه‌ده بوقائدملی تعدیلاتی حاضر لایان بر تربیه‌ك لازم اولدیغنی اصلاً تخمین ایتدیره‌میه‌جندی.

مع‌مافیة، افندیلر، بو خصوصی تربیه‌رك اهمیتیه نه اولورسه اولسون، اولرك بوتون تربیه‌نی تشكیل ایده‌جكلى ادعا ایله‌من؛ دینه بیلرکه اولر، كندی كندیلرینه بیله کافی كملر. اولره زرده تصادفاتیمش ایسه‌ك، بكدیكلرلرندن آنجاق معین بر نقطه‌دن اعتباراً ایریلدیقلرینی و اوندن اول بكدیكلرلیله برلشدیكلرینی كورو یوروز. اولرك هپسی مشترك بر اساس اوزرینه استاد ایده‌رلر. فی الحقیقه هیچ بر قوم یوقدرکه اوراده تربیه، بلا تفریق بوتون چو جوقلره، هانكى صنف اجتماعیه منسوب اولورسه اولسون، بر طاقم معین فكرلر؛ حسلر، عادتلر و برمه‌ك مجبور اولماسین.. حتی، مشترك اولان بوتربیه اصل حقیقی تربیه اولاراق نظردقه آلتیور، یالكز بواسمی طاشیمغه مستحق اولدیغنی ظن اولونیور؛ اكاه، بوتون دیکرلرینك فوقده برر تخصیص ایدیلیور. بناء علیه ادعا ایدیلبیكى كی، اكر او انسان مفهومده تمامیه مندیج ایسه، یا خود اوندن استخراج ایدیلیورسه، بالخاصه انسان حقنده معلومات ایدینك ایجاب ایدیور.

حقیقته، تاریحك بزه طایتدینی طرز تربیلر حقنده بومشله موضوع بحث بیله اولماز. اولر، معین اجتماعیه سیسته‌ملره، طرزله اوقدر صیقی بر صورته‌ده مر بوطدرلرکه اولردن آریلامازلر. اكر روماده (پاریسین) ی (پله‌بین) دن آیران فرقلره رغماً بوتون رومالیلرده مشترك بر تربیه و ارسه بوتربیه‌ك صفت میزه‌سی بالخاصه، اصلاً (رومایه مخصوص Romaine) اولماسی ایدی. بوتربیه عینی زمانده بلده‌ك اساسی تشكیل اینكله برابر بلده‌ك بوتون تشکیلاتی ایجاب ایتدیریوردی. روما حقنده سویله‌دیکمز سوزلری هر هانكى بر تاریخی جمعیت ایچون تکرار ایده‌بیلر. هر نوع قومك كندیسه مخصوص اخلاقی، سیاسی، دینی تشکیلاتی كی كندیسی تعریف و توصیفه خدمت ایده‌بیلن بر تربیه‌سی وارد. بو؛ شخصیتك عنصرلردن بریدر.. اشته بونك ایچون تربیه زمان

و مملکتوں کو وہ اوقدیر مدہش صورتہ دہ کیشم شدہ۔ نیچین بورادہ فردی؛ بوتون شخصیتنی حکومتک آلتہ براقغہ آلیشدیردینی حالہ، باشقا بریردہ بالعکس، کندی حرکاتک (شارعی législateur) مختار بر موجودیت یا بقیہ سعی ایدیور۔ نیچین او، قرون وسطادہ (زهدی ascectique)؛ رہنوسانسدہ «حریتپرور»؛ اون یدنجی عصر دہ «آدنی»؛ بوکون «علمی» در؟.. بوتونک سببی، انسانلرک، برضلات فکریہ نتیجہ سی کندی طبیعت احتیاجلرینی نظردقہ آلاملری دکل بلکہ احتیاجلرینک تنوع ایتہ سیدر.. بو احتیاجلر تنوع ایتہ شلردر، چونکہ احتیاجات بشریہ نک تابع اولدینی شرائط اجتماعیہ عینی قاننامشلردر۔

فقط، آکلاشلماز بر تضاد نتیجہ سی، ماضی ایچون سہولتہ قبول ایدیان شی حال حاضر ایچون، حتی استقبال ایچون رد ایدیور۔ ہر کس زحمتسزجہ طایور و قبول ایدیور کہ رومادہ، یونانستاندہ، تربیہ نک یکانہ غایہ سی رومالی و یونانی یا بقیہ دی؛ و بناء علیہ سیاسی، اخلاقی، اقتصادی، دینی مؤسساتک ہیئت مجموعہ سیلہ (تساند حالندہ Solidaire) ایدی۔ فقط بز اویلہ ظن ایدیورزکہ بزم یکی تربیہ من بومشترک قانونہ تابع دہ کلدر، او، بوکون، بومؤسسات اجتماعیہ داہا آز صیتی بر صورتہ دہ، بالواسطہ مربوطدر، واستقبالہ اولردن تمامیلہ تجردایتمہ کہ، قورتولمغہ ساعیدر۔ بز چوجوقلرمیزی وطنپرور یا بزمز اول انسان یا بقیہ ایستدیکمزی ہر زمان تکرار ایدیورمی بز؟ و بزم انسان صفتنرک منطقاً اولردن مقدم اولماسی دولایسیلہ (معشری تاثیرلرہ Influences collectives) تابع اولمادیغی ظن ایتیمورمی بز؟

مع مافیہ، افندیلر، تربیہ نک، عصرلر جہ و طائمنش بوتون جمعیتلر دہ بر اجتماعی مؤسسہ اوصافنہ مالک اولدقن صوکر ا بردن برہ طبیعت و ماہیتی تمامیلہ دہ کیشدیرمہ سی برنوع معجزہ اولمایا حق میدر؟.. بویلہ بر استحالیہ و تبدل؛ تربیہ نک حقیقی بر (خدمت عمومیہ Service public) حالنہ کیردیکی بردور دہ حاصل اولدینی دوشونولہ جک اولورسہ داہا زیادہ غریب و شایان تعجب کورونہ جکدر۔ چونکہ، بو عصرک نہایتدن بری، یالکزفرانسدہ دہ کل، فقط بوتون آوروپادہ، تربیہ نک کیتدجہ داہا صیتی بر صورتہ دہ حکومتک مراقبہ سی آلتہ کیردیکی کورولویور۔ شہہ سز، تعقیب ایتدیکی غایلر؛ اسکی زمانلر دہ کندیسنی تمیز و تخصیص ایدن شرائط محلیہ و عرقیہ دن ہر کون داہا فضلہ تجرد ایتمکدہ، آبر بلقہ دہ در۔ بو غایلر کیتدجہ داہا عمومی و مجرد اولویور۔ فقط

اصلاً و اساساً (معشری Collectife) اولمقدن کری قالمایور. بونلری بزه زورله قبول ایتدیرن جمعیت ده کلیدر؟. چو چوقلریمزده، بوتون انسانلرده مشترک اولان اوصافی تنبه ایتمه کی بزه امر ایدن اوده کلیدر؟. یالکیز بوقدرده ده کل.. او، بزم اوزریمزه؛ مربی وظیفه مزی کندی ایسته دیکی کبی آکلاما مزا یچون، یالکیز افکار عمومی و واسطه سیله بر تضیق معنوی اجرا ایتمکله قالماز؛ فقط او بوکا اویله بویوک براهیت و بررکه، بوقاریده خاطر لاتدیغ او وظیفه یی بالذات کندیسی در عهده ایدر. اونک بومسئله ایله بودرجه اوغراشما سی ایچون، یک چوق علاقه دار و منفعت دار اولماسی لازم کلدیکنی آکلامق کوچ ده کلدر.. فی الواقع یالکیز واسع برصورتده بشری اولان (حرث، تربیه Culture) جمعیات حاضرده، محتاج اولدینی وطن داشلری و بره بیلیر. چونکه، آوروپانک بویوک ملت لرینک هر بری مختلف و متنوع عرقلردن مرکب اهالی به مالکدر، چونکه، اوراده سعی، نامتناهی برصورتده اقسامه اوغراشدر.. بوملتلری تشکیل ایدن افراد یکدیگرندن او قدر فرقلیدر که آرملرنده مشترک اولارق آنجاق (انسان املق وصفی) واردر. بنسأ علیه اونلر، هر بنیه اجتماعی به لازم اولان تمجانیسی، هپسنگ بربرلرینه بکزمه دیکلری نقطه دن - یعنی اونلرک هپسنگ بررموجود بشر اولماسی اعتباریله - بربرلرینه ممکن اولدینی قدر فضله بکزمه لری شرطیله، محافظه ایده بیلیرلر. دیمک، بوقدر تنوع و تخالف اتمش جمعیتلرده آرتق (type générique de l'homme) دن باشقا مشترک برآمؤذج اولاماز. انسان، کندی عمومیتدن بر قسمی غیب ایتدیکی اسکی خصوصیت جیلکه هر هانکی بشکله رجعت ایده جک اولورسه طانیدیمز بویوک دوللرک برچوق کوچوک ضرورله آیریلدیقلرینی، انحلال ایتدیقلرینی کورمکده کجیکمه به جکیز. ایشته بوصورنده، بزم تربیوی مسکوره مزی بنیه اجتماعی مزله ابضاح ایده بیلیرز، ناصل که یونان و روما - نککیلر آنجاق (بلده cité) تشکیلاتی ایله آکلاشیلا بیلدور.. اکر بزم تربیه حاضرده مز آرتق قوتلر برصورتده (ملی) ده کله، بونک سبب و حکمتی، یکی ملت لک صورت تشکله آرا ملیدر...

یالکیز بوقدرده ده کل - جمعیت؛ انسان آتمؤذجی، مرینک حاصل ایتمه که مجبور اولدینی نمونه لیاقتنه یوکسه لیمکله قالمادی؛ فقط بونمونه یی بالذات و کندی احتیاجنه کوره انشا ایتدی. بونمونه نک، انسانک بنیه و تشکل طبعی و فطریسند موجود اولدینی، اونی اصولی دأره سنده تدقیق و مشاهده ایله کشف ایتک ایجاب ایتدیکی و اوند

بولوان تخمیری، خیالاً، اُک یوکسک درجہ تکمللرینہ چیقارمنی دوشونمک صرف بر خطادر۔ تربیہ نک بزده یاجنی آدم، طبیعتک یابدینی ویامش اولدینی آدم ده کلدر؛ فقط جمعیتک اولماسنی ایستہ دیک آدمدرد۔ بونی آبات ایدن شی؛ بزم انسان حقندہ کی تصورات وتلقیسانمک جمعیتلرہ کورہ ده کیشمہ سی کیفیتدر۔ زیرا، اسکیدن، طبقی بزم کبی، چو جوقلرینی (انسان des hommes) یامق ایستہ یورلردی۔ اونلرک؛ اجنیلری کندیلرینہ بکزمک ایستہ مملری؛ یالکز بلده تربیہ سنک حقیقہ انسان یاپہ جفنه قانع اولمالرندن ایلری کلیور۔ اونلر، بشرتی بزدن باشقا تورلوه کندیلرینہ کورہ تصور وتلقی ایدیورلردی۔ بر جمعیتک تشکیلاتندہ حاصل اولان، آزچوق مهم ده کیشکلک، انسانک کندی حقبدہ ایدن دیک فکر اوزہ رندہ عین درجہ اہمیتی برده کیشکلک حاصل ایدہ۔ تزیاد ایدن رقابتک تحت تاثیرندہ سی اجتماعی انقسامہ اوغرادقہ وەر (عمله travailleur) اختصاصی ہم داهامحدود وممین، ہم داهایرکن اولدو قہ، تربیہ مشترکک احتوا ایتدیک محیط اشیا بالضرورہ دارالاجاق وبونک نتیجہ سی (انسان نمودجی Type humain) شخصیت وسجیہ سی اعتباریلہ فقیرلہ شہ جکدر۔ اوللری، تربیہ ادبیہ بوتون تربیہ انسانیه نک اسالاسی اولارق نظر دقہ آلیوردی۔ فقط ایشتہ اولیلہ بر زمانہ یاقلاشیورزکہ اورادہ بوتربیہ بالذات بر (خصوصیت par ticularité) اولاییلہ جک۔ عینی صورہ تلہ، بزم قابلیاتمز آرہ سندہ قبول ایدیش بر سلسلہ مراتب موجودہ، اکر اونلر آرہ سندہ کندیسنہ بر اہمیت مخصوصہ اسناد ایتدیکمز وبوسیدن دولانی دیکر لرندن داهامفضله تنیہ ایتہ کہ مجبور اولدقلریمز وارہ بولیوقت کندیلرندہ مکنوز اولدیغندن، بالذات طبیعتک ازلدن بری بومہم صرہ یی کندیلرینہ بخش ایتدیکندن دولانی دہ کل، بلکہ بونلرک جمعیت ایچون داهاموکسک بر قیمتی حائر بولوندقلری ایچوندر۔ بوقیمتلرک مقیاسی بالضرورہ، جمعیتلرہ کورہ ده کیشدیک ایچون بوسلسلہ مراتب، تاربخک ایکی مختلف دورندہ عینی قالماشدر۔ دون، جسارت، وفضیلت عسکریہ نک ایجاب ایتدیردیک بالجلہ قابلیات ایلک اوکجہ کلیر ایدی۔ یارین احمال، ذوقک انجہ لکی، صنایع نفیسہ، حساسیت بونلرک یرینہ کجہ جکدر۔ بویلہ جہ، ماضیدہ اولدین قدر حالده دہ بزم تربیوی مفکورہ مز، تفرعاتنہ وارنجہ یہ قدر، جمعیتک اثریدر۔ تشکل ایتہ سی ایجاب ایدن انسانک (تصویر portait) نی چیزنہ اودر، وبو تصویردہ اونک تشکیلاتنک بالجلہ اقسامی منعکسدر۔

— ۲ —

خلاصه ، تربیه نك یكانه وباشلیجه غایه سی فرد ومنافی اولمقدن بك اوزاقدرد . .
 بلكه تربیه ، هرشییدن اول ، جمعیتك اصل كندی . موجودیتك شرائطی مبادیاً تمید
 ایتدیكى واسطه در . . بر جمعیت ، آنجاك اعضایی آره سنده کافی درجه ده برساند بولوندی
 تقدیرده یاشایبیلیر . تربیه ، چوچوغلک روخنده ، حیات مشترکك ایجاب ایتدیردیكى
 اساسلی مشاهرتلری اولدن تثبیت ایتك صورته تیله بوتساندی دوام ایتدیرر وتقویه ایدرد .
 فقط دیگرجهتدن ، بعض تنوع وتخالف اولمقسزین هیچ بر جمعیت قابل ده کلدرد . تربیه
 بالذات تنوع ایدرهك ، اختصاص کسب ایله بهرک لازم اولان تنوعك دوام وبقاسنی
 تامین ایدرد . خلاصه ؛ تربیه ، بواکی صفحہ سی آلتند ، یکی نسلک مه تودیک بر
 (اجتماعیشمه سندن socialisation) عبارتدر . هر بریمزده ، دینله بیلیرک ، ایکی (موجود
 être) واردرکه بونلر ؛ تجریددن باشقا صورته تله (غیرقابل تفریق inséparable) اولقله برابر
 (قرقلی distincts) اولمقدن ده کری قالمالزلر ، بونلرک بری یالکز بزه وبزم حیات فردیه مزك
 حادثاتنه عاند اولان بالجله (حالات روحیه états mentaux) دن یاپلشدر . بوکا (فردی
 موجود être individuel) دیمک قابلدرد . دیگرکی ، بزده کندی شخصیتمزی ده کل ،
 بلکه منسوب اولدیغمز زمردنی ویا مختلف غروبلری افاده وتمثل ایدن افکار ، حسیات
 واعتیاداتك هیئت مجموعه سیدرد . بونلرده ، اعتقادات دینه ، اخلاقی اعتقادات ومعاملات ؛
 ملی ، مسلکی غنسات وهر نوع افکار مشترکدر . . بونلرک هیئت مجموعه سی ایسه
 (اجتماعی موجود être social) ی تشکیل ایدرد . بوموجودی هر بریمزده تشکیل وتأسيس
 ایتك تربیه نك غایه سیدرد . .

ذاتاً ، تربیه نك وظیفه سنك اهمیتی وفعالیتك مشمرتی اونکله بللی اولور . فی الحقیقه
 اجتماعی موجود ، انسانك (بنیه ابتدائیه سنده constitution primitive) یاپلش اولارق
 بولمادیکی کبی (ذاتی spontanée) برتکمل نتیجه سی ده حاصل اولمش ده کلدرد . ذاتی بر
 صورته تده انسان ، سیاسی بر نفوذ وحا کیمته اطاعت ایتمه که ، اخلاقی بر انضباطه حرمت
 ایله مه که ، حیاتی فدا ایتمه که متماثل ده کلدرد . بزم ارثی طبیعتمز (nature congénitale) ده
 بزى ؛ جمعیتك خیالی تمثاللری دیمک اولان آلهلرک خدمتکاری اولمغه مستعدقیلان ، اونلره
 شان وشرف ویرمک ایچون کندیمزی محروم ایتدیرن هیچ برشی یوقدر . . بلکه بالذات
 جمعیت تشکل ایتدکجه ، قوتلندکجه کندی ایچندن بویوک اخلاقی قوتلری چیقاردی که

اونلرک اوانندہ انسان عادیلکنی حس ابتدی . حالبوکہ و وراثتہ مدیون اولدیغمز مبہم
 وغیرہ معین تمایلاتدن صرف نظر ایدیلیرسه چوجوق دنیایہ آفاق باصدینی زمان یالکیز
 کندی فردی طبیعتی، فطرتی کہ تیر بر . بناء علیہ ہر یکی نسل، جمعیت ایچون ؛ دولدو .
 رولماسی، انشا ایدیلہ سی اقتضا ایدن بوش بر صفحہ در .. لازم کہ اک قیصہ یوللرلہ، دنیایہ
 کلن خود بین و (لا اجتماعی asocial) موجودہ، اجتماعی و اخلاقی بر حیات کہ چیرمکہ
 قابلیتلی دیگر بر موجود علاوہ ایتسین .. ایشته تربیہ نک اثری ؛ آلتہ بونک عظمتنی ادراک
 ایدیورسکیز .. او، (فردی موجود) ی، طبیعتک ویردیکی جریانہ کورہ تمیہ ایتمکہ ؛
 فردہ کیزلی دوران و میدانہ چیقماق ایچون اوفاق بر مداخلہ بہ محتاج اولان قوت و قابلیتلی
 میدانہ چیقارمقلہ اکتفا ایتمز، بلکہ انساندہ یکی بر انسان یاراتیر .. و بو آدم، بزده موجود
 اولان فضیلتلردن، حیاتیہ قیمت و اصالت ویرن شیلردن مرکبدر . ذاناً بو (مبدع
 فضیلت دہ Vertu créatrice) تربیہ بشریہ بہ خاص بر امتیازدر . یالکیز حیوانلرک آلدینی
 تربیہ - حیوانلرک ابوینلری طرفدن تابع اولدوقلری ممارسہ بہ تربیہ اسمی ویرمک قابلسہ -
 بوندن باشقا تورلورد .. او، حیوانلردہ او یویان انسیاقلرک تمویی تمجیل ایدہ بیلیر .
 فقط اونلری یکی بر حیاتیہ آلیشدیرماز . وظائف طبیعیہ نک ایفاسنی تسہیل ایدہ ؛ فقط
 یکی ہیچ بر شی یارائماز . والدہ سی طرفندن تلمیم و تربیہ کورن یاورو ؛ اوجمعیتی،
 یاخود یوواسنی یاہمی داہا چابوق اوکرہ نیر ؛ فقط، کندی تجربہ شہخصیہ سیلہ کشف
 ایدہ میہ جکی همان ہیچ بر شی ابویندن اوکرہ نمز . چونکہ حیوانلر، یاہر نوع حیاتیہ
 اجتماعیک خارجنده یاشار، یاخود، اولہ ابتدائی و بسیط جمعیتلر تشکیل ایدہ لرلرکہ
 بونلر ؛ ہر فردک دوغدینی کوندن اعتباراً تشکل ایتمش اولدینی حالہ مالک اولدینی
 انسیاقلرک میخانیکنی سایہ سندہ ادامہ موجودیت ایدہ بیلیرلر . بورادہ تربیہ طبیعتہ اساسلی
 ہیچ بر شی علاوہ ایدہ مز، چونکہ ہر شیلہ، فردک اولدینی قدر زمرہ نک دہ حیاتیہ
 کفایت ایدہ ر .. بالعکس انساندہ، حیات اجتماعیہ نک ایجاب ایتدیردیکی مختلف قابلیتلر
 بزم انسجہ مزده (یرلشمک S'incarner) ؛ تمایلات عضویہ شکلندہ (مادیلشمک
 Se matérialiser) ایچون پک چوق قاریشیقدر . بالذبحہ، بونلرک وراثت واسطہ سیلہ
 بر نسلدن دیگرینہ انتقال ایدہ میہ جکی آکلاشیلیر و بو (انتقال transition) تربیہ نک
 اثریدر ..

برچوق جمعیتلردہ تصادف ایدیلن بر (آیین cérémonie) تربیہ بشریہ نک علامت

میزه سنی غایت واضح بر صورتده میدانه قویار وانسانک غایت ایرکندن بونی حس
ایندیکنی کوسته بریر: بو (انسیت آییندر *cérémonie de l'initiation*) - تربیه بتدکدن
صوکر و واقع اولوب حتی اکثریتله اسکیلرک کنجک تربیه سنی: - کندیسنه عشیرتک
اک اساسلی اعتقادلرینی، واک محترم عباداتی کوسته رهک - اکال ابتدیکلری صوک دوره یی
قاپار.. بوآیین اجرا ایدیلدکن صوکر، بوکا تابع اولان فرد، جمعیتده بر موقع آلیر.
بوتون چو جوقلغنی یانده که چیردیک قادی قادی ترک ایدره. اونک آرتق، محاربلم آرمسند
معین بر موقعی وارد، عینی زمانده اووقدن اعتباراً ارکک ویا قادیلغک بوتون حقوق
ووظائفه مالک اوله رق، بو خصوصده شعور وادراک پیدا ایدره. بو، بوتون قوملر آرمسند
عمومیتله انتشار ایتش بر اعتقاددر. دینی حیاته بو صورتله ادخال ایدیلن کنج، بو آلیشمه
حادثه سندن دولایی بوسبوتون یکی برانسان اولمشدر: اونک شخصیتی ده ده کیشیر، باشقا
برأسم آلیر، بیلورزکه اوزمان اسم ساده جه شفاهی بر اشرت اولاراق تلقی ایدیلریدی،
بلکه شخصک اساسلی بر عنصری اولاراق نظر اعتباره آلینیردی. بو آلیشمه، بر ایکنجی
تولد اولاراق قبول ایدیلیر. فکر ابتدائی، بر استحاله یی تمثالی بر صورتده؛ روحانی
بر اساسک، بر نوع یکی روحک (فرد قارشدیغنی *s'incarner*) تخیل ایدره که تصور
ایدره. فقط، بو اعتقاددر، ایچنده نمو و تکمل ابتدیکی اشکال خرافه یی تجرید ایدره جک
اولورسه ق، بو تمثال آلتنده مبهم و مظلم بر صورتده کورونن تربیه نک انسانده یکی بر
موجودیت یارائمه منجر اولدینی فکری بولمازمی یز؟ .. بو موجود ایسه، و اجتماعی
موجود، در.

مع مافیه، دینیه بیلیرکه، اصل اخلاقی اولان اوصافک؛ انسانلری بر طاقم محرومیتله
تابع قیلدینی، اونلرک حرکات طبیعه لرینی ازجاج ابتدیکی ایچون بزده آنجاق خارجی
بر تأثیر دولایسیله تأسیس ایدیه بیلدیکلری تصور اولونسه بیله، هر انسانک قازانماسنده
علاقه دار اولدینی و ذاتی بر صورتده آرادینی باشقا اوصاف یوقیدر؟.. بونلر، ذکاک
خط حرکتی طبیعت اشیا به داها ای توفیق ایتمه سنه مساعده ایدن مختلف اوصافدر؛
کذاک، اوصاف ماده عضویتک قوت و صحنه خدمت ایدن هر شیندر.. بو اوصاف
ایچون اوپله کورونیورکه، تربیه اونلری تمیه ایتمکه فردی؛ - هر قدر جمعیتک
مداخله سی سایه سنده داها چابوق واصل اولورسه ده - کندیلکندن اوکا دوعه و توجیه
ایندیکی نسبی بر حالت تکمله کورتورمکن زیاده بالذات طبیعتک تکملنک اوکنه کیدیور.

فقط ظواهره رغماً ، بوراده و باشقا یرده ، تربیه نك هر شیدن اول خارجی ، یعنی اجتماعی احتیاجلره تقابل ایتدیکنی پك واضح بر صورتده کوسته رهن شی بو اوصافك بعض جمعیتلرده هیچ نمیه ایدیللمش اولماسی و یا خود هر حالده مختلف جمعیتلره کوره بوسوتون باشقاتورلو تلقی ایدیلش بولونماسیدر ، صاعلام بر تربیه فکریه منافعنك بوتون اقوام طرفدن طائفا دیغنی کورو یوروز . بوگون کندیلرینه او قدر یوکسك بر موقع و بر دیکمز علم و فکر تنقیده ، بر جوق زمانلر ، نظر شبه ایله باقیلیوردی . فکر آ فقیر اولانلری مسمود ادعا ایدن بویوک بر مذهب طائیفایورمی یز ؟ معلومات حقنده کی بو لایقیدینك انسانلره ، طبیعتلرینك خلایقه اولاراق ، صنعی بر صورتده ، زورله قول ایتدیریلدیکنی ظن ایتمکدن صاقمالیدر . اونلرك اوزمان کندیلک لکرنندن ، هیچ بر علم آرزولری یوقدی . چونکه بواحتیاج و ضرورتی اصلاً حس ایتمه یورلردی . یاشامق ایچون اونلرك هر شیدن اول قوتلی و محترم عنعناته احتیاجلری واردی . حالبوکه عنعنه اویاندیرماز ، بلکه فکر و تأملی اوزاقلاشدیرمه مایلدر . اوصاف ماده ایچون ده باشقا تورلو ده کلدرد . محیط اجتماعینك حالی وجدان عمومی بی زهد (ascétisme) دوغرو سوق ایدم جك اولورسه ، تربیه بدنیه نك کندیلکندن ایکنجی بلانه آیتلیدیغنی کورو یوروز . قرون وسطا مکتبلرنده بوکا یقین بر حال حاصل اولمشدر . یعنی صورتده افکار عمومیه نك جریاتلرینه کوره بو یعنی تربیه الک مختلف معنالرده اکلاسیلیر . اسپارطده تربیه نك غایه سی ؛ اعضای وجودی یورغونلغه ایشدیرماقدی ؛ آتنده ایسه وجودك آهنگ و تناسبی تأسیس ایدم جك بر واسطه ایدی . شوواله لك دورنده ماهر و چویك محاربلیر یه تیشدیرمك ایسته نیلیوردی . زمانغزده تربیه نك یالکیز بر صحنی غایه سی واردر ؛ وبالخاصه ، غایت فعال و یوروجو بر تربیه فکریه نك مضرت و تهلیک لرینه قارشى قویق ایچون قوللانیلور . ایشته بو صورتده ، او قدر ذاتی بر صورتده آرزو ایدلیدیکی ظن ایدیلان بو اوصافی فرد ؛ آنجاق جمعیت کندیسینی دعوت ایتدیکی زمان و اوکا امر ایتدیکی صورتده آرار .

افندیلر ، کوریورسکزرکه ، علم روح یالکیز باشنه به داغوغ ایچون کافی ده کلدرد . یوقاربده عرض ایتدیکم کی ، جمعیت ؛ تربیه واسطه سیله تأمین ایدم جکی غایه یی فردیه یالکیز چیزمکله اکتفا ایتمز . بوندن بشقه طبیعت فردیه ده ؛ محدود تمایللر ؛ بو غایه یه دوغرو ابلک برامل صعودی کوسته رهن و اونك داخلی برشکلی اولاراق قبول ایدیله بیلن معین حاللر یوقدر . بو ، بزده پك عمومی تمایللر یوقدر دیمك ده کلدرد . چونکه بو تقدیرده

بوغایه واصل اولمق قابل اولمایه جقدر . اگر انسان کندینی فدا ایتمکی او کره نه بیلورسه بو فدا کارلغه غیر مقتدر اولدینی ایچوندور ؛ اگر علمک انضباطنه تابع اوله بیلورسه ، اوکا غیر صالح اولدینی ایچوندور . ساده جه کائاته داخل اولما مژدن دولای بز کندیمزدن باشقه بر شینه تابعز . بو صورته کنده مژده ، بزى (فدا کارلغه Désintéressement) حاضر لایان بر غیر شخصیت واردور . عینی صورته ، ساده جه دوشوندیکمزدن دولای بژده بر نوع طانیق ، او کره نمک تمایلی واردور . فقط ، ذاتاً بر چوق تورلو معکوس استعدادلره قارشمش اولان بومهم وقاریشیق استعدادلره ؛ جمعیتک تأثیری آلتنده اونلرک آلدینی او قدر معین ، او قدر خصوصی اشکال آراسنده بر اوچوروم واردور . اک مدقق و نفوذلی بر تحلیل ایچون بیله بوتخم انسیاقلرک ؛ جمعیت آشیلاقدن صوکره ، ناصل بر شکل آجقلرینی اولدن تخمین ایتمک قابل ده کلدور . چونکه جمعیت / اونلره ، کندیلرنده کسک اولان (رونق = relief) ی ویرمکه اکتفا ایتمه بور ، اوده بالذات برشی علاوه ایدیور . اونلره کندی خصوصی قدرتی علاوه ایدیور ، و بونلری اونکله ده کیشدیریور ، و اونلردن ، اولدن احتوا ایتمه دیکلری نتیجه لری الیه ایدیور . بنهء علیه ، وجدان فردینک بزجه آرتق بوتون اسراری مکشوف بولونسه ده ، علم روح تمام اولش بر علم اولسه ده ، مربی به ؛ تعقیب ایده جکی غایه حقنده معلومات ویره مز . یالکیز اجتماعیات ؛ بوغایه یی ، تابع اولدینی وافاده ایتدیکی حالات اجتماعیه به ربط ایده ره ک اونى آکلامق خصوصنده بزه یارديم ایدر یاخود ، وجدان عمومینک بولانیق وقرارسز بر حاله ، بوغایه نک نه اولماسی لازم کله جکفی تعیین ایده مدیکی بر زمانده ، اونى بزه کشف ایتدیرمه یارديم ایدر .

— ۳ —

فقط اگر ، اجتماعاتک تربیه نک تعقیب ایتمه سی ایجاب ایدن غایه لری تعیین ایلهمک خصوصنده کی وظیفه سی مهم واساسلی ایسه وسائطک انتخابی خصوصنده ده عینی اهمیت حائز میدور ؟ .

بوراده ، علم روحک ، حقوقه تصرف ایتمه سی لزومنی انکار ایتمک غیر قابلدر . اگر غایه تربیویه مرشدن اول اجتماعى ضرورتلری افاده ایدیورسه او آنحاق انسانلرده و انسانلر واسطه سیله حاصل اولابیلر ؛ اونک ، فکرک ساده بر تصور و تلقیسندن ، جمعیتک بی سود بر التصاقدن باشقا برشی اولماسی ایچون چوجو غک شعورینی بوغایه به توفیق

ایتدیرہ جک وساطتی بولمالیدر . حالبوکه ، شعورک کندی خصوصتی قانونلری واردر .
 بوقانونلری اوزون تجربہ و تحریلردن چیقارمق ، ذاتاً پہ داغوژینک وظیفہ سی اولدیغندن
 بوشعوری تعدیل ایدہ بیلیمک ایچون بوقانونلری طانیق ایجاب ایدیور . فعالیتی ؛ معین
 براسقامتده نمو و تکمل ایتدیرہ بیلیمک ایچون اونک محرکاربنی و بومحرکک طبعیلری
 بیلیمک ایجاب ایتمیزی ؟ شہہ سز یالکیز بوشرطلری بیلہ رەک ، مناسب اولان فعالیتی تطبیق
 ایدہ بیلیرز . مثلاً ، چوجوقلردہ وطن محبتی می ، یوقسہ انسانیت حسبی اوپاندیر یلق
 ایستہ نیور .. شہہ سز ، بزم ، اعتیاد ، تمایل ، آرزو ، هیجان دنیلان حادثاتک ہیئت
 مجموعہ سی حقندہ ، اونلرک تابع اولدوقلری مختلف و متنوع شرائطایله بو حادثہ لرک چوجوقلردہ
 عرض ایتدکلی اشکال حقندہ نہ قدر نام معلوما تیز وارسہ او قدر سہولت و قطعیتلہ چوجوقلرک
 حساسیت اخلاقیہ لری سو ویا شو جہتہ دوعرو سوق ایدہ بیلیرز .. تمایلاتی ؛ نوع بشرک
 یاپایلدیکی خوش ویا ناخوش تجربہ لرک محسولی ویا خود بالکس اونی تعقیب ایدہ ن
 حالات حسبیہ مقدم بر حادثہ ابتدائیہ اولاراق تصور ایتدیکنہ کورہ ، تمویجی تنظیم
 ایتک ایچون بوسبوتون باشقا صورہ تارلہ حرکت ایتک ایجاب ایدہ جکدر . حالبوکه بو
 مسئلہ لری حل ایتک اکثر یا علم روحہ ، وبالخاصہ علم روح اطفالہ عائددر . اگر بو علم ،
 تربیہ نک غایہ لری تعین و تثبیت ایتک ایچون صلاحیتدار دکلہ اصوللرک تشکیلندہ
 مهم و فائدہ لی بر روی اولدیغندہ هیچ شہہ یوقدر .. حتی ، هیچ بر اصول مختلف
 چوجوقلرہ عینی صورہ تلہ تطبیق ایدیلہ مہدیکی ایچون ذکا و سچیہ لرک تنوعی آرمہ سندہ
 بزم شاشیر ماہری تامین ایدہ جک اولان بنہ علم روحدر .. فقط مع التأسف بیلوروزکہ
 علم روحک ، بو آرزولری میز حقیلہ یرینہ کہ تیرہ جکی زماندن حالا اوزاقندہ بولونیوروز ..
 دیمک ، علم تربیہ یہ (علم فرد Science de l'individu) ک یابدینی خدمتی انکار
 ایتک موضوع بحث اولاماز . و بز اوکا کندی موقعی ویرمہ کی بیایوروز . مع مافیہ اونک
 علم تربیہ متخصصی فائدہ لی بر صورہ تدہ تنویر ایدہ جکی بو دائرہ مسائل داخلندہ ،
 اجتماعیاتک معاونتدن تجرد ایدہ بیلیمہ سی قابل دکلدر .

چونکہ اولاً تربیہ نک غایہ لری اجتماعیدر ، و بو غایہ لرہ واصل اولایلمک ایچون
 قوللانیلان واسطہ لرکدہ بالضرورہ عینی اوصافی حائر اولمالری ایجاب ایدہ ن فی الواقع ،
 بالجلہ مؤسسات تربیویہ آرمہ سندہ احتمال بردانہ یوقدرکہ ، مختصر بر شکلده خطوط
 اساسیہ سی ، تولید ایتدیکي مؤسسہ اجتماعیک مشابہی اولماسین . بلکہ ایدہ اولدینی کی

مکتبده بر انضباط وارد. مکتبلی به وظائفی بیلدیرن قاعده و نظاملر، تشکل ایتش آده خط حرکتی تعین ایدن قانونلره قابل قیاسدر. برنجیلره مربوط اولان جزا و مکافاتلره، ایکنجیلر ککه بکزه مزده کلدرد. بزجو جوقلره، پائیش علمی تدریس ایدیوروز فقط پائلق اوزره بولونانی ده تدریس اولونیور. بو علم، کندیسنی تصور ایده نلرک دماغنده قالمایور. بلکه دیگر انسانلره انتشار ایتک صوره نیله حقیقه مؤثر اولویور. او، بوتون برمیخانیکیت اجتماعی سلسله سنی فعالیتیه قویان کنجیلره خطاب ایتکله، طبیعت و ماهیتی اعتباریه، ابتدائی معلمک جوجوقلره ویردیکندن فرقلی ده کلدرد. ذاتاً دینامزمی که عالملر معاصرلری ایچون (خوجه، استاد maitres) درلر؛ اونلرک اطرافنده تشکل ایدن غروبیلره (مکتب ecole) نامی ویریله یورمی؟.. مثاللری تکشیر ایتک قابلدرد. چونکه مکتب حیاتی، حیات اجتماعی تخم اولدینی و حیات اجتماعی ایسه، مکتب حیاتک مابعد وانکشافندن باشقا بر شی اولمادینی ایچون بریسنده قبل تطبیق اولان باشلیجه طرز لرک دیگر لرندن بولونما می قابل ده کلدرد. دیمک، مؤسسات اجتماعی علمی اولان اجتماعیاتدن؛ مؤسسات تربیویه نك ماضیده کی حالی آکلامق، یا خود حاصل اولماسی ایجاب ایده جکفی اوکره نك قابلدرد. بز جمعیتی نه قدر ای طائیر سه ق، کوشوک بر عضویت اجتماعی اولان مکتبی ده اوقدر ای آکلایه بیلیرز. بالعکس، حتی (اصوللرک Méthodes) تعیینی موضوع بحث اولدینی زمان بیلله علم روحک معلوماتی نه قدر احتیاطله استعمال ایتک ایجاب ایدرد. علم روح یالکیز باشه؛ (Prototype نمونه سنی) فردده ده کل بلکه جمعیتده بولایلدیکمز بر (Technique فن) ک تشکل و تاسی ایچون لازم اولان عنصرلری بزه ویره من.

ذاتاً تربیوی غایه لرک تابع اولدوقلری حالات اجتماعی نك عینی زمانده اصوللرک تصویرینه ده دخل و تأثیری اولویور. چونکه غایه نك طبیعت و ماهیتی؛ قسماً واسطه لرک طبیعت و ماهیتی ایجاب ایتدیرر.. مثلاً، جمعیت (فردجی Individualiste) بر ششکلده تأسس ایتشسه، اوراده، فردک شخصیتنه تجاوز ایدن، اونک (ذاتیت درونی سنی spontanéité interne) مانیمایان بالجلله تربیوی اصوللر غیر قابل مسامحه کورولور و رد ایدیلیر؛ بالعکس جمعیت، دائمی و یاموقت حادثانک تحت تأثیرنده، هر کسدن داها شدید بر (conformisme مطابقت، موافقت) قبول ایتدیرمک احتیاجی حس ایتدیکی زمان، بویوک بر مقیاسده ذکاده تشبیه اویاندران هر شی ممنوع اولور. فی الحقیقه تربیوی

اصولاً کہ دہرین واساسلی برصورتہ تہہ دہ کیشمہ سی؛ حیات مشترکہ نک بوتون وسعتی اوزہ رندہ تاثیرینی حس ابتدیہ من بویوک جریانلردن برینک تحت تاثیرندہ حاصل اولمشدر۔ رہ نسانس؛ کشفیات روحیہ نتیجہ سی اولارق قرون وسطانک تطبیق ایتکدہ اولدینی اصوللرک یرینہ بوسبوتون باشقا، معارض اصوللر اقامہ ایتمشدر۔ آوروپا جمعیتلرینک بنیہ لرنده حاصل اولان دہ کیشکلکار نتیجہ سی، انسان واونک یریزندہ کی موقعی حقندہ کی برتصور حاصل اولور؛ عینی صورتہ تہہ اون سکزنجی عصرک نہایتدہ واون دو قوزونجو عصرک مجرد اصول یرینہ (بدیہی و عیانی intuitive) اصول تربیہ یی اقامہ ایدہن پہ داغوقلر؛ ہر شیدن اول زمانلرینک احتیاجات والہاماتنہ ترجمان اولویورلردی، نہ (بازدوو Bosedow)، (ہستالووی Pertaluzzi)، نہ (فروہل) بویوک علم روح متخصصلری دہ کلدیلر۔ اونلرک (نظریہ doctrine) لرینک بالخاصہ افادہ ایتدیکی شی، حریت دورلرینہ قارشو حرمت، ہر نوع اسادت و تضیق لردن نفرت، بزم، حال حاضر دہ کی شخصیت جیلکمزک منشای اولان انسان و بناء علیہ چوجوغہ محبتدر...

خلاصہ، تربیہ یی ہر ہانکی صفحہ سی داخلندہ تدقیق ایدہ جک اولورسہق، بزم ہر یردہ عینی (وصف و سیمہ caractère) ایلہ کوزوکور، ایستہر تہقیب ایتدیکی ظاہلر ایستہر استعمال ایتدیکی واسطہلر موضوع بحث اولسون، اودائما اجتماعی ضرورتلرہ تقابل ایدہر۔ افادہ ایتدیکی شی، ہمشری افکار و حسیات در؛ وشبہ سز اورادہ کندی استفادہ سنی دہ بولویور۔ و ذاتاً؛ (کندیمزک اک ائی قسمی le meilleur de nous-même) تربیہ یی مدبون بولوندیغمز یوقاریدہ کورمدکی؟۔ کندیمزک اک قیمتلی اولان بوقسمک اجتماعی بر منشای وارد۔ دیمک دائما بر جمعیتک مطالعہ و تدقیقہ رجعت ایتک ایجاب ایدیور۔ پہ داغوغ؛ یالکز اورادہ کندی علمنک؛ مسلکینک اساساتی بولاییلور۔ شبہ سز علم روح؛ وضع و تأسیس ایدیلن بو اساساتی چوجوقلرہ تطبیق ایدہ بیلیمک ایچون اک ائی اصول و طرز ہانکیسی اولدینی کوسترہ بیلیر۔ فقط بو اساساتی بزم اصلاً کشف ایتدیہ من۔

بیتیرمزدن اول شونی دہ علاوہ ایدہیم کہ اجتماعیات نقطہ نظرینک پہ داغوغلردہ بالخاصہ بارز بر صورتہ تہہ اکسینک بولوندیغی حس ایتدیکمز بر زمان و مملکت وارسہ، بوشبہ سز، بزم مملکت مزدر، بزم زمان مزدر؛ بر جمعیت نسبی بر سکون و استقرار حالندہ بولونور۔ مثلاً اون برنجی عصر دہ کی فرانہ جمعیتی کی۔ و بونک نتیجہ سی، ہیچ اولمازسہ بر زمان

ايچون هيچ كيمسه طرفندن اعتراض ايديله ين بر (طرز تربيه) تأسس ايدرسه اوراده موضوع بحث اولان يكانه مسائل ، تطبيقات مسئله لر يدر - نه واصل اولونماسي ايجاب ايدن غايه ، نه ده اصوللرك آلاچني جريان عمومي حقتده جاري برشك وشبهه يوقدر . بوشرائط داخلنده ، بونلري تطبيق ايدم بيله جك اك ابي اصول و طرز لر حقتده حادث اولان معارضه لر ، علم روحيك حل ايدم بيله جكي مشكلاتدر . بواमित فكريه و اخلاقيه نك بزم عصر يميزه عائد اولماديغني سويلمه كه بالطبع لزوم كورم . بو حال ، بزم عصر مزك هم سفاقي وهم ده عظمتدر . حال حاضر جمعيتلرينك تابع اولدقلى و اولمقده بولوندىقلى درين ده كيشكلكر تربيه مليه ده ، متقابل ده كيشكلكر ايجاب ايتديريور . فقط بزم ، بو ده كيشكلكر ضروري اولدوغني حس ايديسورسه قده اونلرك فاصل اولماسي لازم كله جكني فنا تقدير ايديسورز . افراد و پارتيلرك خصوصي قعاتلى نه اولورسه اولسون افكار عموميه قرار سز ، متردد واضطراب ايچنده قاليور . ديمك مسئله تربويه بزم ايچون اون يديجي عصر آدملى ايچون اولديني كي عيني امنيتله موضوع بحث اولمايور . آرتق بوكون ، اكتساب ايديلن فكرلى تطبيق ايتك ده كل ، بلده بزم رهبرلك ايدم جك اولان فكرلى بولمق ايجاب ايديسور . حيات تربويه نك منابعه يعنى جمعيت قدر چيقاق اولورسه ق اونلري بوله بيله جكز . ديمك ، استجواب ايتمه مجبور اولديغمز شي جمعيتدر . بزم ، اونك احتياجلريني طانيا جغز ، اوكره نه جكز . چونكه اونك احتياجلريني تطمين ايتمه كه مجبورز . يالكز كندى داخل مزه ، درون مزه باققله اكتفا ايتك : ياقلاشمق ، واصل اولمق ايسته ديكمز حقيقتدن نظر لر مزى چه ويرمكدر . بو ؛ بزم اطراف زده كي محيط حقتده و اونكه برابر بزمى ده سوروكله ين علم حقتده هيچ برشي اوكره نه ميه جك بر حاله كلكدر . بن ، بر (اجتماعيات تربيه سنك culture sociologique) مربى ايچون بوكون هر زماندن زياده الزم اولديغني سويلمه مكله ساده جه باطل برفكر ك تحت تاثيرنده قالدوغني وبوتون حياتم انناسنده مطالعه و تدقيق ايتديكم بر علمه فرط محبت قالدوغني ظن ايتمه يوروم ؛ اجتماعياتك بزم ، ياپلمش طرز و اصوللر ويره جكني و بزم اونلري تطبيق ايله مكله اكتفا ايدم بيله جكمزى سويلمه يوروم ، ذاتاً بوجنسدن بوكا بكمزه ين باشقا علملر وارميدر ؟ فقط اجتماعيات ، داها فضله و داها ابي برشي ياپمغه مقتدردر . او بزم ، هر شيدن اول ، عاجلاً محتاج اولديغمز شيشي يعنى بزم عمليات و تطبيقاتمك روحي

مناہہ سندہ اولان واونی حمایہ ایدہن بزم فعالیتمزہ بر معنا ویرہن ویزی اوکا ربط ایدہن
 بر (افکار مدیرہ کتله سی = corps d'idées directrices) ویرر ، وبو ، بو فعالیتک
 مشمر اولاسنک اک اساسلی برشرطیدر .

ژمنہ و ۷ حزیران ۱۹۱۷

[Janvier 1903 - Revue de métaphysique et de morale]

أمیل دو قایم

مترجمی : صدرالدین

İLM-İ TERBİYE VE İÇTİMÂİYAT¹⁴⁴

Efendiler;

Bu kürsüde Fransa'nın büyük bir miyasta tahsil-i ibtidâîsinin teceddüd ve terakkisini kendisine medyun bulunduğu, yüksek idrakli ve metin iradeli bir şahsiyetin yerine geçmek benim için gayet büyük bir şereftir. Günün kıymetini pek güzel takdir ediyorum. Bordeaux'nun üniversitesindeki onbeş senelik ilm-i terbiye tedrisatım esnasında mekteplerimizin muallimleriyle temasta bulunarak Buisson'un lâyemut eserini yakından görmeye muvaffak oldum. Ve binnetice onun bütün azametini idrak ettim. Bilhassa bu tedrisatın, ıslahata teşebbüs edildiği zamanki hali göz önüne getirilecek olursa, elde edilen neticelerin ehemmiyetine ve hasıl olan terakkinin süratine hayran olmamak kabil değildir. Çoğalan ve maddeten değişen mektepler, eski göreneklerin yerine geçen ilmî usûller, ilm-i terbiye sahasında atılan geniş adımlar, bütün teşebbüslerin umûmî bir sûrette teşcî'i hiç şüphesiz terbiye-i milliyemizde hasıl olan inkılabların en büyük ve en hayırlısını teşkil eder. Mösyö Buisson'un vazifesini ikmal ettiğini hükmederek bu *tedrisat* [*Enseignement*] vasıtasıyla vatandaşlarının ekseriyetine bu kıymetli tecrübelerini bildirmek için, bütün zamanını işgal eden memuriyetinden çekilmesi ilim için hakiki bir saadet oldu. Aynı zamanda müdebbir ve bütün yeniliklere mütecessis o geniş bir felsefe ile tenvir edilen vâsi' bir tecrübenin sözlerine, kendi şahsiyetine merbut olan nüfuz-i manevînin ve bütün hayatını hasrettiği gayeler uğrunda ettiği hizmetler hatırasının daha ziyade yükselttiği bir itibar ve *ehemmiyet* [*autorité*] vermesi tabîî zarurî idi.

Efendiler; ben size bu kadar hususî bir salahiyyete benzer hiçbir şey getirmiyorum. Bu kadar mu'zıl ve karışık meselelerin

144 Durkheim tarafından Sorbon Darülfünununda verilen ilk ilm-i terbiye dersi'dir.

muhtelif zekalar tarafından ve muhtelif nokta-i nazarlara göre faydalı bir sûrette tedkik edileceği düşüncesiyle müsterih olmasaydım, deruhde ettiğim vazifenin müşkütatı karşısında titreyecektim. İctimâiyat mütehasısı olmak itibarıyla size bilhassa *ictimâiyâtçı* [sociologue] olarak terbiyeden bahsedeceğim. Zaten başka türlü hareket edildiği takdirde hâdisatı muharref bir sûrette görmek ve göstermek tehlikesine düşülür. Bilakis ben bütün mevcudiyetimle kâni'im ki hakiki mahiyetlerini gösterecek bundan iyi ve muvafık bir usûl yoktur. Benim bütün ilm-i terbiye tedkikat ve muhakematını üssü'l-esas olarak kabul ettiğim nokta, terbiyenin menşe ve *vazife* [fonction] itibarıyla tamamıyla içtimâî bir keyfiyet olması ve binnetice ilm-i terbiyenin bütün diğer ilimlerden ziyade içtimâiyâta tabi bulunmasıdır. Bu fikir bütün tedrisatımın üssü'l-esasını teşkil edeceğinden bunun müstakbel tatbikatını daha iyi takip edebilmeniz için bu birinci musahebemde bu fikrimi meydana koymayı, tayin ve tasrih etmeyi münasip buldum. Bir derste böyle mühim bir meseleyi tamamıyla izah etmek şüphesiz kabil değildir. O kadar umumî ve tesirâtı o kadar vâsi olan böyle bir esas ancak yavaş yavaş, hâdisatın teferruatına gidilebildikçe ve bunlara ne sûretle tatbik edildiği görüldükçe tahakkuk ve teyid edebilir. Fakat bugünden itibaren yapılmaması kabil olan şey, size heyet-i umûmiye hakkında bir fikir vermek ve onu kabul ettirecek başlıca sebepleri, kıymet ve ehemmiyetini ve aynı zamanda hududunu göstermektir ki bu birinci dersin mevzû'unu teşkil edecektir.

— I —

Bu esaslı *mütearife* [axiome] umûmiyetle tanınmadığı için derhal onun üzerine nazar-ı dikkatinizi celbeylemek icabediyor. Bu son senelere gelinceye kadar-hâlâ müstesnaların adedi sayılabilir- yeni terbiye mütehasıslarının hemen hemen hepsi terbiyeyi münhasıran ferdî bir şey olarak görmekte ve binaenaleyh ilm-i terbiyeyi ilm-i ruhun *bilâvasıta* [direct] ve *def'î* (immédât) bir *netice-i tabiîyesi* [corollaire] olarak kabul etmekte mutabık düşüyorlardı. Mill, Herbert Spencer için olduğu gibi Kant için de terbiyenin her şeyden evvel gayesi, her fertte, umûmiyetle nev'-i beşerin evsaf-ı teşkiliyesini, mümkün olan tekemmülün en yükse-

ğine çıkartarak tenmiye etmektir. Onlar, bedî bir hakikat olarak kabul ediyorlar ki yalnız bir tek terbiye vardır ve yalnız bu terbiye bütün insanlara, tabi oldukları şerait-i tabîiye ve içtimâiye ne olursa olsun *mütesaviyen* [*indifferement*] münasib gelir. İşte terbiye nazariyatçılarının tayin etmeye çalıştıkları mücerred bu gaye idi. Onlar kabul ediyorlardı ki eşkal ve evsafı bir defada tayin ve tahdid edilebilen bir *tabiat-ı beşeriye* [*nature humaine*] vardır ve ilm-i terbiye meselesi bu sûretle tayin ve tahdid edilen tabiat-ı beşeriye üzerine tesir-i terbiyevinin ne sûretle icrâ-yı tesir etmesi lazım geleceğini bulmaktan ibarettir. Şüphesiz hiç kimse insanın hayata adım attığı dakikadan itibaren yekden, olmaya muktedir olduğu ve olması lazım geldiği şekil ve halde bulunduğunu iddia etmedi. Gayet bedihî ve aşikardır ki mevcut beşer doğduğu günden başlayarak *sinn-i kemal* [*Maturité*]e kadar devam eden batıy bir *sayrûret* [*Devenir*] esnasında tedricî bir sûrette teşkil eder. Fakat zan ve tasavvur olunuyor ki bu sayrûret [*devenir*] evsaf ve *kabiliyatı* [*virtualités*] yalnız meydana çıkarıyor [*actualiser*]. Zaten mevcut olan ve çocuğun uzviyet-i maddiye ve maneviyesinde evvelden teşekkül edip durgun ve gizli bir halde bulunan kudretleri [*énergies*] tevlid ediyor. Bu sûretle terbiyenin tabiatın eserine ilave edecek hiçbir şeyi olmayacaktır. Terbiye, yeni hiçbir şey yaratmayacak, tesis etmeyecektir. Vazifesi zaten mevcut olan bu kabiliyetin atalet dolayısıyla mahvolmasını, dumura uğramamasını, *istikamet-i ahlakî* [*direction morale*]lerinden inhıraf etmemelerini yahut tekemmüllerinin gayet batıy olmamasını temin eylemeye inhisar edecektir. Bu takdirde zaman ve mekan şeraiti, muhit-i içtimâînin hal ve vaziyeti, ilm-i terbiyeyi alakadar edecek unsurlar olmaktan çıkar. Mademki insanlar kendilerinde terakki ve tekemmüllerinin tohumlarını taşıyorlar, binaenaleyh bu tekemmülün hangi cihete ve ne sûretle tevcih ve idare edileceğini anlamak için insanı, yalnız insanı tedkik etmek icab eder. Lazım olan şey, fitrî melekâtı ve onların tabiat ve mahiyetlerini tanımadır. Halbuki gayesi, ferdî insanı tarif ve izah etmek olan ilim ise ilm-i ruhtur. Binaenaleyh öyle zannediliyor ki bu ilim ilm-i terbiyenin bütün ihtiyacatına kafi gelebilecektir.

Ma'atteessüf terbiyenin bu sûretle telakkisi tarihin bize öğrettiği hâdisatla tamamiyle teâruz ediyor. Filhakika hiçbir ka-

vim yoktur ki terbiye orada tatbik edilmiş olmasın. Her şeyden evvel bütün nev'-i beşer için umûmîyetle kabil-i tatbik bir terbiye mevcut olmak şöyle dursun, hiçbir cemiyet yoktur ki orada muhtelit tarz-ı terbiyeler mütevaziyen ve aynı zamanda tatbik edilmiş olmasın! Eğer bir cemiyet *nehcler* [*castes*]den teşekkül etmiş ise, orada terbiye bir *nehc* [*caste*]'den diğerine göre değişir. Patrisienlerin terbiyesi Plebiyenlerinkinin aynı değildir. Brahmanınki de Çudranınkine benzemiyordu. Bunun gibi kurûn-i vustâda genç kişizade [page]nin aldığı terbiye ile paroisse'in mektebinde basit gramer, hesap ve gınâ malumatı öğrenen *avam* [*vilain*]'ın aldığı terbiye arasında uçurumlar vardı. Bugün bile terbiyenin sunûf-i içtimâiye hatta ahali ile değiştiğini görmüyor muyuz? Şehirlerinki kırlarınkine benzemiyor. Burjuvanınki amele sınıfınınki aynı değil. Denilecek ki bu teşkilat ahlakî nokta-i nazardan müdafaa edilemez. Bu teşkilat mazinin mahvolmaya mahkum bir *peszindesi* [*survivance*]dir. Bu davanın müdafaası kolaydır. Bedîhidir ki çocuklarımızın terbiyesi, kendilerini şurada ya da burada filan veya falan ebeveynden tevliid ettiren tesadüflere tabi olmamalıdır. Fakat zamanımızın vicdan-ı ahlakîsi bu nokta hakkında tatmin edildiği halde bile bundan dolayı terbiyenin *yeknesak* [*uniforme*] olması icab etmeyecektir. Her çocuğun meslekî, kör [*aveugle*] bir veraset dolayısıyla evvelden tayin etmediği halde bile mesleklerin *tenevvü-i ahlakîsi* [*diversite moralé*] büyük bir *tenevvü-i terbiyevîyi* icab ettirecektir. Filvaki her meslek başlı başına [*suis generis*] bir muhit teşkil eder ve hususî kabiliyetler hususî malumat ister. Orada bazı muayyen fikirler, âdetler, eşya ve hâdisatı görmek ve muhakeme etmek sûret ve şekilleri mevcuttur. Halbuki çocuk istikbalde ifa edeceği vazife için hazırlanmaya mecbur olduğundan terbiye muayyen bir yaştan itibaren tatbik edildiği bütün efrad için aynı kalamaz. İşte bunun için terbiyenin bütün medenî memleketlerde gittikçe daha ziyade *tenevvü* ve tahassus ettiğini görüyoruz. Bu tahassus gittikçe daha erken oluyor. Bu sûretle hasıl olan adem-i tecanüs demin yukarda mevcudiyetini gördüğümüz adem-i tecanüs gibi haksız müsavatsızlıklar üzerine istinad etmiyor. Fakat böyle olmakla beraber ondan daha az değildir. Tamamiyle mütecanis ve müsavi bir terbiyeyi bulmak için kendilerinde hiçbir *tenevvü* bulunmayan kable't-tarih ibtidâî cemiyât-ı beşeriyeye

kadar çıkmak lazım gelir. Hatta bütün cemiyetler, tarih-i beşerde ancak bir ân-ı mantıkî [moment logique]yi ifade ve temsil ederler.

Halbuki gayet bedihîdir ki hususî [Spéciales] terbiyeler hiçbir sûretle ferdî gayeler için teessüs ve teşekkül etmiş değildirler. Şüphesiz bazen bunlar fertlerde zaten mevcut ve faaliyete müheyya bulunan kabiliyat ve melekâtı tenmiye ederler. Bu cihetten denilebilir ki bu husus terbiyeler ferde, tabiatı hasıl etmek hususunda yardım ederler. Fakat biliyoruz ki gayet sıkı bir sûrette tahdid edilmiş olan bu istidadlar istisna teşkil ederler. Ale'l-ekser kendi fikrî ve *ahlakî mizacımız* [Tempéramant] dolayısıyla muayyen bir meslek için evvelden tahsis edilmiş değiliz. *Vasatî insan* [l'homme moyen] fevkalade *kabil-i intırak* [plastique]tır. Aynı sûretle gayet muhtelif ve mütenevvi mesleklerde kullanılabilir. Onun şu veya şu şekilden ihtisas kesbetmesi, dahilî sebeplerden dolayı değildir. O, tabiatı icabı bu cihete doğru gitmiş değildir. Fakat cemiyetin kendini muhafaza ve idame edebilmesi için sa'yin, âzâsı arasında şu veya şu sûretle taksim olunmasına ihtiyaç vardır. İşte bunun için cemiyet bizzat kendi eliyle ve terbiye vasıtasıyla muhtaç olduğu *hususî ameleleri* [travailleurs spéciaux] hazırlıyor. Demek terbiye onun için ve onun vasıtasıyla bu sûretle tenevvü ve tehalüf etmiştir.

Yalnız bu kadar da değil. Bu *hususî hars* [culture spéciale] bizi zarurî bir sûrette tekemmül-i beşeriyete yaklaştıracak yerde bilakis kısmî bir *inhitat* [déchéance]a düşürmekten kurtulamıyor. Hatta ferdin fitrî istidad ve temayülleriyle hemâhenk olduğu takdirde bile. Çünkü biz vazifemizin bilhassa icab ettirdiği melekâtı diğerlerini atalet içinde uyuşturmaksızın ve binaenaleyh tabiatımızın bütün bir kısmını feda etmeksizin, lazım olduğu derece şiddetle tenmiye edemeyiz. Mesela insan fert olmak itibariyle düşünmeye olduğu kadar hareket etmeye de kabiliyetlidir. Hatta o, her şeyden evvel canlı bir mevcut olduğu için ve hayat ise faaliyetten ibaret bulunduğu için faal melekat kendisi için, ihtimal diğerlerinden daha ziyade esastır. Fakat bununla beraber cemiyetlerin hayat-ı fikriyeleri muayyen bir derece-yi terakkiye yükselince, yalnız fikriyata hasr-ı vücud eden, düşünmekten başka bir şey yapmayan insanlar vardır ve olmalıdır. Fikir ancak hareketten tecerrüd ederek, kendi üzerine kıvrılarak ona hasr-ı zihin eden ferdi,

hareket ve faaliyetten çevirerek teşekkül ve tenemmü edebilirler. Bu sûretle bütün kuva-yı zindenin teemmül ve tefekkür şekil ve sûretinde tecelli ettiği nâtamam şahsiyetler, bazı cihetlerden ne kadar noksan olursa olsun, terakki-yi ilminin elzem âmillerini teşkil ederler. Bünye-yi beşeriyenin tahlil-i müccerredî bize insanın bu sûretle ne kendi üssü'l-esâsını teşkil ettiğini zanneylediğini şey'î tağyir ve tâdile muktedir bulunduğunu, ne de bu faydalı tadilatı hazırlayan bir terbiyenin lazım olduğunu asla tahmin etti-remeyecekti.

Mamafih, efendiler, bu hususî terbiyelerin ehemmiyeti ne olursa olsun, onların bütün terbiyeyi teşkil edecekleri iddia edilemez. Denilebilir ki onlar kendi kendilerine bile kafi gelmezler. Onlara nerede tesadüf etmiş isek, yekdiğerlerinden ancak muayyen bir noktadan itibaren ayrıldıklarını ve ondan evvel yekdiğerleriyle birleştiklerini görüyoruz. Onların hepsi müşterek bir esas üzerine istinad ederler. Filhakika hiçbir kavim yoktur ki orada terbiye bilâtefrik bütün çocuklara, hangi sınıf-ı içtimâiye mensup olursa olsun bir takım muayyen fikirler, hisler, âdetler vermeye mecbur olmasın. Hatta müşterek olan bu terbiye asıl hakikî terbiye olarak nazar-ı dikkate alınıyor. Yalnız bu ismi taşımaya müstahak olduğu zannolunuyor. Ona bütün yekdiğerlerinin fevkinde bir yer tahsis ediliyor. Binaenaleyh iddia edildiği gibi, eğer o insan mefhumunda tamamiyle mündemic ise yahut ondan istihraç ediliyorsa, bilhassa insan hakkında malumat edinmek icabediyor.

Hakikatte tarihin bize tanıttığı tarz-ı terbiyeler hakkında bu mesele mevzu-i bahis bile olmaz. Onlar muayyen içtimâî sistemlere, tarzlara o kadar sıkı bir sûrette merbuturlar ki onlardan ayrılamazlar. Eğer Roma'da Patrisien'i Plebien'den ayıran farklara rağmen bütün Romalılarda müşterek bir terbiye varsa, bu terbiyenin sıfat-ı mümeyyizesi bilhassa, aslen Roma'ya mahsus [Romaine] olması idi. Bu terbiye aynı zamanda beldenin esasını teşkil etmekle beraber beldenin bütün teşkilatını icab ettiriyordu. Roma hakkında söylediğimiz sözleri herhangi bir tarihî cemiyet için tekrar edebiliriz. Her nevi kavmin kendisine mahsus ahlakî, siyasî, dinî teşkilatı gibi kendisini tarif ve tavsife hizmet edebilen bir terbiyesi vardır. Bu, şahsiyetin unsurlarından biridir. İşte bunun için terbiye zaman ve memleketlere göre o kadar müthiş

sûrette değişmiştir. Niçin burada ferdi, bütün şahsiyetini hükümetin eline bırakmaya alıştırdığı halde, başka bir yerde bilakis kendi hareketinin *şâri'i* [*égislateur*] muhtar bir mevcudiyet yapmaya sa'yediyor? Niçin o, kurûn-i vüstâda *zühedî* [*ascectique*] renosansta hürriyetperver, onyedinci asırda edebî, bugün ilmîdir? Bunun sebebi insanların bir dalalet-i fikriye neticesi kendi tabiat ihtiyaçlarını nazar-ı dikkate almamaları değil, belki ihtiyaçlarının tenevvü etmesidir. Bu ihtiyaçlar tenevvü etmişlerdir. Çünkü ihtiyacat-ı beşeriyenin tabi olduğu şerait-i içtimâiye aynı kalmamışlardır.

Fakat, anlaşılmaz bir tezat neticesi mazi için suhuletle kabul edilen şey hal-i hazır için hatta istikbal için reddediliyor. Herkes zahmetsizce tanıyor ve kabul ediyor ki Roma'da, Yunanistan'da terbiyenin yegane gayesi Romalı ve Yunanlı yapmaktı. Ve binaenaleyh siyasî, ahlakî, iktisâdî, dinî müessesatın heyet-i mecmuasıyla tesanüd halinde [*Solidaire*] idi. Fakat biz öyle zannediyoruz ki bizim yeni terbiyemiz bu müşterek kanuna tabi değildir. O, bugün bu müessesat-ı içtimâiye daha az sıkı bir sûrette, bilvasıta merbuttur ve istikbalde onlardan tamamiyle tecerrüd etmeye, kurtulmaya sâ'idir. Biz çocuklarımızı vatanperver yapmazdan evvel insan yapmak istediğimizi her zaman tekrar ediyor muyuz? Ve bizim insan sıfatımızın mantıken onlardan mukaddem olması dolayısıyla *ma'şerî tesirlere* [*Influences collectives*] tabi olmadığını zannetmiyor muyuz?

Mamafih, efendiler, terbiyenin asırlarca ve tanınamamış bütün cemiyetlerde bir içtimâî müessese evsafına malik olduktan sonra birdenbire tabiat ve mahiyetini tamamiyle değiştirmesi bir nevi mucize olmayacak mıdır? Böyle bir istihale ve tebeddül terbiyenin hakiki bir *hizmet-i umûmîye* [*Service public*] haline girdiği bir devirde hasıl olduğu düşünülecek olursa, daha ziyade garip ve şâyân-ı taaccüb görünecektir. Çünkü bu asrın nihayetinden beri yalnız Fransa'da değil, fakat bütün Avrupa'da terbiyenin gittikçe daha sıkı bir sûrette hükümetin murakabesi altına girdiği görülüyor. Şüphesiz takip ettiği gayeler, eski zamanlarda kendisini temyiz ve tahsis eden şerait-i mahalliye ve ırkiyeden her gün daha fazla tecerrüd etmekte, ayrılmaktadır. Bu gayeler gitikçe daha umumî ve mücerred oluyor. Fakat aslen ve esasen *ma'şerî* [*Collec-*

tife] olmaktan geri kalmıyor. Bunları bize zorla kabul ettiren cemiyet değil midir? Çocuklarımızda, bütün insanlarda müşterek olan evsafı tenmiye etmeyi bize emreden o değil midir? Yalnız bu kadar da değil... O, bizim üzerimizde mürebbi vazifemizi kendi istediği gibi anlamamız için, yalnız efkar-ı umûmîye vasıtasıyla bir tazyik-i manevî icrâ etmekle kalmaz; fakat o buna öyle büyük bir ehemmiyet verir ki, yukarda hatırlattığım o vazifeyi bizzat kendisi deruhde eder. Onun bu mesele ile bu derece uğraşması için pek çok alakadar ve menfaatdar olması lazım geldiğini anlamak güç değildir. Filvaki yalnız vâsi' bir sûrette beşerî olan hars, terbiye [culture] cemiyât-ı hâzıraya muhtaç olduğu vatandaşları verebilir. Çünkü Avrupa'nın büyük milletlerinin her biri muhtelif ve mütenevvi ırklardan mürekkeb ahaliye maliktir. Çünkü orada sa'y namütenahî bir sûrette inkisama uğramıştır. Bu milletleri teşkil eden efrad yekdiğerinden o kadar farklıdır ki aralarında müşterek olarak ancak insan olmak vasfı vardır. Binaenaleyh onlar her bünye-i içtimâiyeye lazım olan tecanüsü, hepsinin birbirilerine benzedikleri noktadan -yani onların hepsinin birer mevcud-i beşer olması itibariyle- birbirlerine mümkün olduğu kadar fazla benzemeleri şartıyla muhafaza edebilirler. Demek bu kadar tenevvü ve tehalüf etmiş cemiyetlerde artık *type générique de l'homme* dan başka müşterek bir unmûzec olamaz. İnsan kendi umûmîyetinden; bir kısmını kaybetiği eski husûsiyetçiliğe her hangi şekilde ricat edecek olursa, tanıdığımız büyük devletin birçok küçük gruplara ayrıldıklarını, inhilal ettiklerini görmekte gecikmeyeceğiz. İşte bu sûrette bizim terbiyevî mefkuremizi bünye-i içtimâiyemizle izah edebiliriz. Nasıl ki Yunan ve Romanınkiler ancak *belde* [cité] teşkilatı ile anlaşılıyor. Eğer bizim terbiye-i hazıramız artık kuvvetli bir sûrette millî değilse, bunun sebep ve hikmetini yeni milletlerin sûret-i teşekülünde aramalıyız...

Yalnız bu kadar da değil; cemiyet insan unmûzecini mürebbinin hasıl etmeye mecbur olduğu numûne liyakatına yükselmekle kalmadı; fakat bu numûneyi bizzat ve kendi ihtiyacına göre inşa etti. Bu numûnenin, insanın bünye ve teşekkül-i tabi'î ve fitriyesinde mevcut olduğunu, onu usulü dairesinde tedkik ve müşahade ile keşfetmek icabettiğini ve onda bulunan tohumları en yüksek derece-i tekemmüllerine çıkarmayı düşünmek sırf bir hatadır. Ter-

biyenin bizde yapacağı adama tabiatın yaptığı ve yapmış olduğu adam değildir. Fakat cemiyetin olmasını istediği adamdır. Bunu isbat eden şey bizim insan hakkındaki tasavvurat ve telakkiyatımızın cemiyetlere göre değişmesi keyfiyetidir. Zira eskiden tıpkı bizim gibi, çocuklarını *insan* [*des hommes*] yapmak istiyorlardı. Onların ecnepleri kendilerine benzetmek istememeleri, yalnız belde terbiyesinin hakikaten insan yapacağına olmalarından ileri geliyor. Onlar beşeriyeti bizden başka türlü, kendilerine göre tasavvur ve telakki ediyorlardı. Bir cemiyetin teşkilatında hasıl olan az çok mühim değişiklik insanın kendi hakkında edindiği fikir üzerinde aynı derece ehemiyetli bir değişiklik hasıl eder. Tezayüd eden rekabetin taht-ı tesirinde sa'y-i içtimâî inkisama uğradıkça ve her *amele* [*travailleur*] ihtisası hem daha mahdud ve muayyen hem daha erken oldukça terbiye-i müşterekenin ihtiva ettiği muhit-i eşya bizzarûre daralacak ve bunun neticesi *insan unmûzeci* [*Type humain*] şahsiyet ve seciyesi itibariyle fakirleşecektir. Evvelleri terbiye-i edebiye bütün terbiye-i insaniyenin üssü'l-esası olarak nazar-ı dikkate alınıyordu. Fakat işte öyle bir zamana yaklaşıyoruz ki orada bu terbiye bizzat bir husûsiyet [*particularité*] olabilecek... Aynı sûretle bizim kabiliyatımız arasında kabul edilmiş bir silsile-i meratib mevcudsa, eğer onlar arasında kendisine bir ehemmiyet-i mahsusa isnad ettiğimiz ve bu sebepten dolayı diğerlerinden daha fazla tenmiye etmeye mevcut olduklarımız varsa, bu liyakat kendilerinde meknun olduğundan bizzat tabiatın ezelden beri bu mühim sırayı kendilerine bahşettiğinden dolayı değil, belki bunların cemiyet için daha yüksek bir kıymeti hâiz bulundukları içindir. Bu kıymetlerin mikyası bizzarûre cemiyetlere göre değiştiği için bu silsile-i meratib tarihin iki muhtelif devrinde aynı kalmamıştır. Dün, cesaret ve fazilet-i askeriyenin icabettirdiği bilcümle kabiliyat ilk önce gelir idi. Yarın ihtimal, zevkin inceliği, sanayi-i nefîse, hassasiyet bunların yerine geçecektir. Böylece mazide olduğu kadar, halde de bizim terbiyevî mefkûremiz teferruatına varıncaya kadar cemiyetin eseridir. Teşekkül etmesi icab eden insanın tasvir [*portrait*] ini çizen odur ve bu tasvirde onun teşkilatının bilcümle aksamı münakistir.

Hülasa, terbiyenin yegane ve başlıca gayesi fert ve menafi'i olmaktan pek uzaktır. Belki terbiye her şeyden evvel cemiyetin asıl kendi mevcudiyetinin şeraitini mütemâdiyen temdid ettiği vasıtaadır. Bir cemiyet ancak âzâsı arasında kafi derecede bir tesanüd bulunduğu takdirde yaşayabilir. Terbiye çocuğun ruhunda hayat-ı müşterekenin icab ettirdiği esaslı müşabehetleri evvelden tesbit etmek sûretiyle bu tesanüdü devam ettirir ve takviye eder. Fakat diğer cihetten bazı tenevvü ve tehalüf olmaksızın hiçbir cemiyet kabil değildir. Terbiye bizzat tenevvü ederek, ihtisas kesbeyleyerek lazım olan tenevvü'ün devam ve bekasını temin eder. Hülasa terbiye bu iki safhası altında yeni neslin metodik bir içtimâileşmesinden [*socialisation*] ibarettir. Her birimizde denilebilir ki iki *mevcut* [*être*] vardır ki bunlar tecridden başka sûretle *gayr-i kabil-i tefrik* [*inséparable*] olmakla beraber farklı [*distinct*] olmaktan da geri kalmazlar. Bunların biri yalnız bize ve bizim hayat-ı ferdiyemizin hâdisatına ait olan bilcümle *halât-ı ruhiye* [*états mentaux*] dan yapılmıştır. Buna *ferdî mevcut* [*être individuel*] demek kabildir. Diğer bizde kendi şahsiyetimizi değil, belki mensup olduğumuz zümreyi veya muhtelif grupları ifade ve temsil eden efkar, hayat ve itiyadatın heyet-i mecmuasıdır. Bunlar da itikadat-ı diniye ahlakî itikadat ve muamelat, millî, meslekî an'anât ve her nevi efkâr-ı müşterekedir. Bunların heyet-i mecmuası ise *içtimâî mevcut* [*être social*]u teşkil eder. Bu mevcudu her birimizde teşkil ve tesis etmek terbiyenin gayesidir.

Zaten terbiyenin vazifesinin ehemmiyeti ve faaliyetinin müsmiriyeti onunla belli olur. Filhakika içtimâî mevcut insanın *bünye-i ibtidaiyesinde* [*constitution primitive*] yapılmış olarak bulunmadığı gibi *zatî* [*spontané*] bir tekemmül neticesi de hasıl olmuş değildir. Zatî bir sûrette insan siyasî bir nüfuz ve hakimiyete itaat etmeye, ahlakî bir inzibata hürmet eylemeye, hayatı feda etmeye mütemayil değildir. Bizim *irsî tabiatımız* [*nature congénitale*] da bizi cemiyetin hayalî timsalleri demek olan ilahların hizmetkarı olmaya müstaid kılan, onlara şan ve şeref vermek için kendimizi mahrum ettiren hiçbir şey yoktur. Belki bizzat cemiyet teşekkül ettikçe, kuvvetlendikçe kendi için büyük ahlakî kuvvetleri

çıkardı ki onların önünde insan âdiliğini hissetti. Halbuki verasete meydun olduğumuz mübhem ve gayr-i muayyen temayülattan sarfınazar edilirse, çocuk dünyaya ayak bastığı zaman yalnız kendi ferdî tabiatı, fıtratını getirir. Binaenaleyh her yeni nesil cemiyet için doldurulması, inşa edilmesi iktiza eden boş bir safhadır. Lazım ki en kısa yollarla dünyaya gelen hudbin ve *lâiçtimâî* [asocial] mevcuda içtimâî ve ahlakî bir hayat geçirmeye kabiliyetli diğer bir mevcut ilave etsin. İşte terbiyenin eseri, elbette bunun azametini idrak ediyorsanız... O «ferdî mevcud»u tabiatın verdiği cereyana göre tenmiye etmekle, fertte gizli duran ve meydana çıkmak için ufak bir müdahaleye muhtaç olan kuvvet ve kabiliyetleri meydana çıkarmakla iktifa etmez, belki insanda yeni bir insan yaratır.. ve bu adam bizde mevcut olan faziletlerden, hayata kıymet ve asalet veren şeylerden mürekkebirdir. Zaten bu *mübdi fazilet* [Vertu créatrice] de terbiye-i beşeriyeye has bir imtiyazdır. Yalnız hayvanların aldığı terbiye -hayvanların ebeveynleri tarafından tabi oldukları mümareseye terbiye ismi vermek kabilse- bundan başka tür-lüdür. O, hayvanlarda uyuyan insiyakların tenemmüvünü tacil edebilir. Fakat onları yeni bir hayata alıştırmaz. Vezaif-i tabîiyenin ifasını teshil eder, fakat yeni hiçbir şey yaratmaz. Validesi tarafından talim ve terbiye gören yavru, o cemiyeti yahut yuvasını yapmayı daha çabuk öğrenir. Fakat kendi tecrübe-i şahsiyesiyle keşfedemeyeceği hemen hiçbir şeyi ebeveyninden öğrenmez. Çünkü hayvanlar ya her nevi hayat-ı içtimâiyenin haricinde yaşar yahut öyle ibtidaî ve basit cemiyetler teşkil ederler ki bunlar her ferdin doğduğu günden itibaren teşekkül etmiş olduğu halde malik olduğu insiyakların mihanikiyeti sayesinde idame-i mevcudiyet edebilirler Burada terbiye tabiata esaslı hiçbir şey ilave edemez. Çünkü her şeyle, ferdin olduğu kadar zümrenin de hayatına kifayet eder. Bilakis insanda hayat-ı içtimâiyenin icabettirdiği muhtelif kabiliyetler bizim ensicemizde yerleşmek [S'incarner], temayülat-ı uzviye şeklinde *maddîleşmek* [Se matérialiser] için pek çok karışiktır. Binnetice bunların veraset vasıtasıyla bir nesilden diğerine intikal edemeyeceği anlaşılır ve bu *intikal* [transition] terbiyenin eseridir...

Birçok cemiyetlerde tesadüf edilen bir *âyin* [cérémonie] terbiye-i beşeriyenin alamet-i mümeyyizesini gayet vâzıh bir sûrette meydana koyar ve insanın gayet erkenden bunu hissettiğini gös-

terir. Bu *ünsiyet âyini*dir. [*cérémonie de l'initiation*] Terbiyenin bittikten sonra vaki olup hatta ekseriyetle eskilerin gencin terbiyesini -kendisiyle aşiretin en esaslı itikadlarını ve en muhterem ibadatını göstererek- ikmal ettikleri son devreyi kapar. Bu âyin icrâ edildikten sonra buna tabi olan fert cemiyette bir mevki alır. Bütün çocukluğunu yanında geçirdiği kadını terkeder. Onun artık muharibler arasında muayyen bir mevkii vardır. Aynı zamanda o vakitten itibaren erkek veya kadınlığın bütün hukuk ve vezafine malik olarak, bu hususta şuur ve idrak peyda eder. Bu, bütün kavimler arasında umûmiyetle intişar etmiş bir itikaddır. Dinî hayata bu sûretle ithal edilen genç, bu alışma hâdîsesinden dolayı büsbütün yeni bir insan olmuştur. Onun şahsiyeti de değişir. Başka bir isim alır. Ve biliyoruz ki o zaman isim sadece şifahî bir işaret olarak telakki edilmezdi, belki şahsın esaslı bir unsuru olarak nazar-ı itibara alınırdı. Bu alışma bir ikinci tevellüd olarak kabul edilir. Fikir ibtidai, bir istihaleyi timsali bir sûrette, ruhânî bir esasın, bir nevi yeni ruhun ferde karıştığını [*s'incarner*] tahayyül ederek tasavvur eder. Fakat bu itikaddan, içinde tenemmu ve tekemmül ettiği eşkâl-i hurafeyi tecrid edecek olursa, bu timsal altında mübhem ve muzlim bir sûrette görünen terbiyenin insanda yeni bir mevcudiyet yaratmaya müncer olduğu fikrini bulmaz mıyız? Bu mevcud ise «içtimâî mevcud»tur.

Mamafih denilebilir ki asıl ahlakî olan evsafın insanları bir takım mahrumiyetlere tabi kıldığı, onların hareket-ı tabîiyelerini iz'âc ettiği için bizde ancak haricî bir tesir dolayısıyla tesis edilebildikleri tasavvur olursa bile, her insanın kazanmasında alakadar olduğu ve zatî bir sûrette aradığı başka evsaf yok mudur? Bunlar zekanın hatt-ı hareketini tabiat-ı eşyaya daha iyi tevfiik etmesine müsaade eden muhtelif evsaftır. Kezalik, evsaf-ı maddiye uzviyetin kuvvet ve sıhhatine hizmet eden her şeydir. Bu evsaf için öyle görünüyor ki terbiye onları tenmiye etmekle ferdi -her ne kadar cemiyetin müdahalesi sayesinde daha çabuk vasıl olursa da- kendiliğinden ona doğru tevcih ettiği nisbî bir halet-i tekemmüle götürmekten ziyade bizzat tabiatın tekemmülünün önüne gidiyor. Fakat zevahire rağmen burada ve başka yerde terbiyenin her şeyden evvel haricî yani içtimâî ihtiyaçlara tekabül ettiğini pek vâzih bir sûrette gösteren şey bu evsafın bazı cemiyetlerde hiç tenmiye edilmemiş olması veyahut her halde muhtelif ce-

miyetlere göre büsbütün başka türlü telakki edilmiş bulunmasıdır. Sağlam bir terbiye-i fikriye menafi'nin bütün akvam tarafından tanınmadığını görüyoruz. Bugün kendilerine o kadar yüksek bir mevki verdiğimiz ilim ve fikr-i tenkide, birçok zamanlar nazar-ı şüphe ile bakılıyordu. Fikren fakir olanları mesud iddia eden büyük bir mezhep tanımıyor muyuz? Malumat hakkındaki bu lâ-kaydînin insanlara tabiatlarının hilafına olarak, sun'î bir sûrette zorla kabul ettirildiğini zannetmekten sakınmalıdır. Onların o zaman kendiliklerinden hiçbir ilim arzuları yoktu. Çünkü bu ihtiyaç ve zarureti asla hissetmiyorlardı. Yaşamak için onların her şeyden evvel kuvvetli ve muhterem an'anâta ihtiyaçları vardı. Halbuki an'ane uyandırmaz, belki fikir ve teemmülü uzaklaştırmaya mütemayildir. Evsaf-ı maddiye içinde başka türlü değildir. Muhit-i içtimâînin hali vicdan-ı umumîyi *zühde* [*ascétisme*] doğru sevkecek olursa, terbiye-i bedeniyenin kendiliğinden ikinci plana atıldığını görürüz. Kurûn-i vüstâ mekteplerinde buna yakın bir hal hasıl olmuştur. Aynı sûrette efkâr-ı umûmîyenin cereyanlarına göre bu aynı terbiye en muhtelif manalarda anlaşılır. Isparta'da terbiyenin gayesi, âzâ-yı vücudu yorgunluğa alıştırmaktı. Atina'da ise vücudun ahenk ve tenasubunu tesis edecek bir vasıta idi. Şövalyelik devrinde mahir ve çevik muharipler yetiştirmek isteniliyordu. Zamanımızda terbiyenin yalnız bir sıhhî gayesi vardır ve bilhassa gayet faal ve yorucu bir terbiye-i fikriyenin mazarrat ve tehlikelerine karşı koymak için kullanılıyor. İşte bu sûrette, o kadar zatî bir sûrette arzu edildiği zannedilen bu evsafı fert ancak cemiyet kendisini davet ettiği zaman ve ona emrettiği sûrette arar.

Efendiler, görüyorsunuz ki ilm-i ruh yalnız başına pedagog için kafi değildir. Yukarda arzettiğim gibi cemiyet terbiye vasıtasıyla temin edeceği gayeyi ferde yalnız çizmekle iktifa etmez. Bundan başka tabiat-ı ferdiyede mahdut temayüller bu gayeye doğru ilk bir emel-i su'ûdu gösteren ve onun dahilî bir şekli olarak kabul edilebilen muayyen haller yoktur. Bu bizde pek umumî temayüller yoktur demek değildir. Çünkü bu takdirde bu gayeye vasıl olmak kabil olamayacaktır. Eğer insan kendini feda etmeyi öğrenebiliyorsa, bu fedakarlığa gayr-i muktedir olmadığı içindir. Eğer ilmin inzibatına tabi olabilirse, ona gayr-i salih olmadığı içindir. Sadece kainata dahil olmamızdan dolayı biz kendimizden başka bir şeye tabiyiz. Bu sûrette kendimize, bizi *fedakarlığa* [*désintéresse-*

ment] hazırlayan bir gayr-i şahsiyet vardır. Aynı sûretle, sadece düşündüğümüzden dolayı bizde bir nevi tanımak, öğrenmek temayülü vardır. Fakat zaten birçok türlü makus istidadlara karışmış olan bu mübhem ve karışık istidadlarla cemiyetin tesiri altında onların aldığı o kadar muayyen, o kadar hususî eşkâl arasında bir uçurum vardır. En müdekkik ve nüfuzlu bir tahlil için bile bu tohum-ı insiyakların, cemiyete aşıladıktan sonra nasıl bir şekil alacaklarını evvelden tahmin etmek kabil değildir. Çünkü cemiyet onlara kendilerinde eksik olan revnak [*relief*]ı vermekle iktifa etmiyor, o da bizzat bir şey ilave ediyor Onlara kendi hususî kudretini ilave ediyor ve bunları onunla değiştiriyor ve onlardan evvelden ihtiva etmedikleri neticeleri elde ediyor. Binaenaleyh vicdan-ı ferdinin bizce artık bütün esrarı mekşuf bulunsa da, ilm-i ruh tamam olmuş bir ilim olsa da, mürebbiye takip edeceği gaye hakkında malumat veremez. Yalnız içtimâiyât bu gayeyi tabi olduğu ve ifade ettiği halât-ı içtimâiyeye raptederek onu anlamak hususunda bize yardım eder yahut vicdan-ı umumînin bulanık ve kararsız bir halde bu gayenin ne olması lazım geleceğini tayin edemediği bir zamanda onu bize keşfettirmeye yardım eder.

— 3 —

Fakat eğer içtimâiyâtın terbiyenin takip etmesi icabeden gayeleri tayin eylemek hususundaki vazifesi mühim ve esaslı ise vesaitin intihabı hususunda da aynı ehemmiyeti hâiz midir?

Burada ilm-i ruhun hukukuna tasarruf etmesi lüzumunu inkar etmek gayr-i kabildir. Eğer gaye-i terbiyeviye her şeyden evvel içtimâî zaruretleri ifade ediyorsa, o ancak insanlarda ve insanlar vasıtasıyla hasıl olabilir. Onun, fikrin sade bir tasavvur ve telakkisinden, cemiyetin bîsûd bir iltisakından başka bir şey olmaması için çocuğun şuurunun bu gayeye tevfik ettirecek vesaiti bulmalıdır. Halbuki şuurun kendi hususî kanunları vardır. Bu kanunları uzun tecrübe ve taharrilerden çıkarmak zaten pedagojinin vazifesi olduğundan bu şuuru tâdîl edebilmek için bu kanunları tanımak icabediyor. Faaliyeti muayyen bir istikamette tenemmu ve tekemmül ettirebilmek için muharriklerini ve bu muharriklerin tabiatlarını bilmek icabetmez mi? Şüphesiz yalnız bu şartları bilerek münasip olan faaliyeti tatbik edebiliriz. Mesela çocuklarda vatan

muhabbeti mi yoksa insaniyet hissi mi uyandırılmak isteniyor? Şüphesiz bizim itiyad, temayül, arzu, heyecan denilen hâdisatın heyet-i mecmuası hakkında onların tabi oldukları muhtelif ve mütenevvi şerait ile bu hâdiselerin çocuklarda arzettikleri eşkâl hakkında ne kadar tam malumatımız varsa, o kadar suhulet ve katiyetle çocukların hassasiyet-i ahlakiyelerini şu veya şu cihete doğru sevkedebiliriz. Temayülatı, nev'-i beşerin yapabildiği hoş veya nahoş tecrübelerin mahsulü veyahut bilakis onu takip eden halât-ı hissiyeye mukaddem bir hâdise-i ibtidaiye olarak tasavvur ettiğine göre tenemmuyunu tanzim etmek için büsbütün başka sûretlerle hareket etmek icabedecektir. Halbuki bu meseleleri hal-letmek ekseriye ilm-i ruha ve bilhassa ilm-i ruh-i etfale aittir. Eğer bu ilim terbiyenin gayelerini tayin ve tesbit etmek için salâhiyetdar değilse usûllerin teşkilinde mühim ve faydalı bir rolü olduğunda hiç şüphe yoktur. Hatta hiçbir usûl muhtelif çocuklara aynı sûretle tatbik edilemediği için zeka ve seciyelerin tenevvü'ü arasında bizim şaşırmanızı temin edecek olan yine ilm-i ruhtur. Fakat ma'a't-teessüf biliyoruz ki ilm-i ruhun bu arzularımızı hak-kıyla yerine getireceği zamandan hâlâ uzakta bulunuyoruz.

Demek ilm-i terbiyeye *ilm-i ferd* [*Science de l'individu*]in yaptığı hizmeti inkar etmek mevzu-i bahis olamaz. Ve biz ona kendi mevkiini vermeyi biliyoruz. Mamafih onun ilm-i terbiye mü-tehassısı faydalı bir sûrette tenvir edeceği bu daire-i mesail dahilinde içtimâiyâtın muavenetinden tecerrüd edebilmesi kabil değildir.

Çünkü evvela «*terbiyenin gayeleri içtimâîdir*» ve bu gayelere vasil olabilmek için kullanılan vasıtaların da bizzarûre aynı evsafı hâiz olmaları icabeder. Filvaki, bilcümle müessesat-ı terbiyeviye arasında ihtimal bir tane yoktur ki muhtasar bir şekilde hutût-i esasiyesi tevliid ettiği müessese-i içtimâiyenin müşabihi olmasın. Beldede olduğu gibi mektepte de bir inzibat vardır. Mektepliye ve-zaifini bildiren kaide ve nizamlar, teşekkül etmiş adama hatt-ı hareketi tayin eden kanunlara kabili kıyastır. Birincilere merbut olan ceza ve mükafatlar ikincilerinkine benzemez değildir. Biz çocuklara yapılmış ilmi tedris ediyoruz fakat yapılmak üzere bulunanı da tedris olunuyoruz. Bu ilim, kendisini tasavvur edenlerin dimağında kalmıyor. Belki diğer insanlara intişar etmek sûretiyle hakika-

ten müessir oluyor. O, bütün bir mihanikiyet-i içtimâiye silsilesini faaliyete koyan gençlere hitabetmekle, tabiat ve mahiyeti itibariyle, ibtidâî mualliminin çocuklara verdiğiinden farklı değildir. Zaten denilmez mi ki âlimler muasırları için hoca, üstad [maitres] derler. Onların etrafında teşekkül eden gruplara mekteb [ecole] namı verilmiyor mu? Misalleri teksir etmek kabildir. Çünkü mekteb hayatı hayat-ı içtimâiye tohumu olduğu ve hayat-ı içtimâiye ise mekteb hayatının mâbad ve inkişafından başka bir şey olmadığı için birisinde kabil-i tatbik olan başlıca tarzların diğerlerinde bulunmaması kabil değildir. Demek, müessesat-ı içtimâiye ilmî olan içtimâiyâtta, müessesat-ı terbiyeviye'nin mazideki halini anlamak yahut hasıl olması icabedeceğini öğrenmek kabildir. Biz cemiyeti ne kadar iyi tanırsak, küçük bir uzviyet-i içtimâiye olan mektebi de o kadar iyi anlayabiliriz. Bilakis, hatta usûllerin [Méthodes] tayini mevzu-i bahis olduğu zaman bile ilm-i ruhun malumatını ne kadar ihtiyatla istimal etmek icabeder. İlm-i ruh yalnız başına numûnesini [Prototype] fertte değil, belki cemiyette bulabildiğimiz bir fen [Technique]'in teşekkül ve teessüsü için lazım olan unsurları bize veremez.

Zaten terbiyevî gayelerin tabi oldukları hâlât-ı içtimâiye'nin aynı zamanda usûllerin tasavvuruna da dahli ve tesiri oluyor. Çünkü gayenin tabiat ve mahiyet kısmen vasıtaların tabiat ve mahiyetini icabettirir. Mesela cemiyet *fertçi* [Individualiste] bir şekilde teessüs etmişse, orada ferdin şahsiyetine tecavüz eden, onun *zatiyet-i derûniye* [spontanéité] sini tanımayan bilcümle terbiyevî usûller gayr-i kabil-i müsamaha görülür ve reddedilir. Bilakis cemiyet daimî veya muvakkat hâdisatın taht-ı tesirinde, herkesten daha şedîd bir mutabakat, *muvafakat* [conformisme] kabul ettirmek ihtiyacını hissettiği zaman büyük bir mikyasta zekada teşebbüsü uyandıran her şey memnû olur. Filhakika terbiyevî usûllerin derin ve esaslı bir sûrette değişmesi, hayat-ı müşterekenin bütün vüs'ati üzerinde tesirini hissettiren büyük cereyanlardan birinin taht-ı tesirinde hasıl olmuştur. Rönesans keşfiyyât-ı ruhiye neticesi olarak kurûn-i vüstânın tatbik etmekte olduğu usûllerin yerine büsbütün başka, muâriz usûller ikame etmiştir. Avrupa cemiyetlerinin bünyelerinde hasıl olan değişiklikler neticesi, insan ve onun yeryüzündeki mevkii hakkındaki bir tasavvur hasıl olur. Aynı sûretle on-

sekizinci asrın nihayetinde ve ondokuzuncu asrın mücerred usûl yerine bedîhî ve *iyânî* [*intuitive*] usûl-i terbiyevîyi ikame eden pedagoglar her şeyden evvel zamanlarının ihtiyacat ve ilhamatına tercüman oluyorlardı. Ne Bosedow, Pertaluzzi, ne Frubel büyük ilm-i ruh mütehassısları değildiler. Onların *nazariye* [*doctrine*]lerinin bilhassa ifade ettiği şey, hürriyet devirlerine karşı hürmet, her nevi esaret ve tazyiklerden nefret, bizim hal-i hazırdaki şahsiyetçiliğimizin menşei olan insan ve binaenaleyh çocuğa muhabbettir.

Hülasa, terbiyeyi her hangi safhası dahilinde tedkik edecek olursak, bize her yerde aynı vasıf ve *sima* [*caractère*] ile gözüktür. İster takip ettiği gayeler ister istimal ettiği vasıtalar mevzu-i bahis olsun, o daima içtimâî zaruretlere tekabül eder. İfade ettiği şey, ma'şerî efkar ve hissiyattır. Ve şüphesiz orada kendi istifadesini de buluyor. Ve zaten kendimizin en iyi kısmını [*le meilleur de nous-même*] terbiyeye medyun bulunduğumuzu yukarda görmedik mi? Kendimizin en kıymetli olan bu kısmının içtimâî bir menşei vardır. Demek daima bir cemiyetin mütalaa ve tedkikine ricat etmek icabediyor. Pedagog yalnız orada kendi ilminin, mesleğinin esasatını bulabiliyor. Şüphesiz ilm-i ruh vaz' ve tesis edilen bu esasatı çocuklara tatbik edebilmek için en iyi usûl ve tarz hangisi olduğunu gösterebilir. Fakat bu esasatı bize asla keşfettiremez.

Bitirmezden evvel şunu da ilave edeyim ki içtimâiyât nokta-i nazarının pedagoglarda bilhassa bariz bir sûrette eksik bulunduğunu hissettiğimiz bir zaman ve memleket varsa, bu şüphesiz, bizim memleketimizdir, bizim zamanımızdır. Bir cemiyet nisbî bir sükun ve istikrar halinde bulunur -mesela onbirinci asırdaki Fransa cemiyeti gibi- ve bunun neticesi, hiç olmazsa bir zaman için hiç kimse tarafından itiraz edilmeyen bir tarz-ı terbiye teessüs ederse, orada mevzu-i bahis olan yegane mesail, tatbikat meseleleridir. Ne vasıl olunması icabeden gaye ne de usullerin alacağı cereyan-ı umumî hakkında cârî bir şek ve şüphe yoktur. Bu şerait dahilinde bunları tatbik edebilecek en iyi usûl ve tarzlar hakkında hâdis olan muarazalar ilm-i rûhun halledebileceği müşkilattır. Bu emniyet-i fikriye ve ahlakiyenin bizim asrımıza ait olmadığını söylemeye bitabi lüzum görmem. Bu hal bizim asrımızın hem sefaleti ve hem de azametidir. Hal-i hazır cemiyetlerinin tabi oldukları ve olmakta bulundukları derin değişiklikler terbiye-i milliyede mütekabil de-

ğişiklikleri icabettiriyor. Fakat biz bu değişikliklerin zarurî olduğunu hissediyorsak da nasıl olması lazım geleceğini fena takdir ediyoruz. Efrad ve partilerin hususî kanaatleri ne olursa olsun, efkar-ı umûmîye kararsız, mütereddid ve ızdırap içinde kalıyor. Demek mesele-i terbiyeviye bizim için, onyedinci asır adamları için olduğu gibi aynı emniyetle mevzu-i bahis olmuyor. Artık bugün iktisab edilen fikirleri tatbik etmek değil, belki bize rehberlik edecek olan fikirleri bulmak icabediyor. Hayat-ı terbiyeviye'nin menabi'ine yani cemiyete kadar çıkacak olursak, onları bulabileceğiz. Demek, isticvab etmeye mecbur olduğumuz şey cemiyettir. Biz, onun ihtiyaçlarını tanıyacağız, öğreneceğiz. Çünkü onun ihtiyaçlarını tatmin etmeye mecburuz. Yalnız kendi dahilimize, derunumuza bakmakla iktifa etmek, yaklaşmak, vasıl olmak istediğimiz hakikatten nazarlarımızı çevirmektir. Bu, bizim etrafımızdaki muhit hakkında ve onunla beraber bizi de sürükleyen ilim hakkında hiçbir şey öğrenemeyecek bir hale gelmektir. Ben bir *ictimâiyât terbiyesi* [*culture sociologique*]nin mürebbi için bugün her zamandan ziyade elzem olduğunu söylemekle sadece batıl bir fikrin taht-ı tesirinde kaldığımı ve bütün hayatım esnasında mütalaa ve tedkik ettiğim bir ilme fart-ı muhabbete kapıldığımı zannetmiyorum. İctimâiyâtın bize yapılmış tarz ve usûller vereceğini ve bizim onları tatbik eylemekle iktifa edebileceğimizi söylemiyorum. Zaten bu cinsten buna benzeyen başka ilimler var mıdır? Fakat ictimâiyât, daha fazla ve daha iyi bir şey yapmaya muktedir. O bize her şeyden evvel acilen muhtaç olduğumuz şeyi yani bizim amelîyat ve tatbikatımızın ruhu mesabesinde olan ve onu himaye eden bizim faaliyetimize bir mana veren ve bizi ona rabteden bir *efkar-ı müdire kütlesi* [*corps d'idées directrices*] verir ve bu, bu faaliyetin müsmir olmasının en esaslı bir şartıdır.

Cenevre, 7 Haziran 1917

[Janvier 1903 - Revue de métaphysique et de morale]

Emile DURKHEIM

Mütercimi : SADREDDİN